

Міністерство освіти і науки України
Харківський національний університет радіоелектроніки

Факультет Навчально-науковий центр заочної форми навчання
(повна назва)

Кафедра економічної кібернетики та управління економічною безпекою
(повна назва)

АТЕСТАЦІЙНА РОБОТА Пояснювальна записка

рівень вищої освіти другий (магістерський)

Оцінка та управління фінансовою безпекою підприємства

(тема)

Виконав:

студент 2 курсу, групи УФЕБзм-18-1
Тимофеєнко В.С.
(прізвище, ініціали)

Спеціальність 073 Менеджмент

(код і повна назва спеціальності)

Тип програми освітньо-професійна
(освітньо-професійна або освітньо-наукова)

Освітня програма Управління
фінансово-економічною безпекою
(повна назва освітньої програми)

Керівник проф. Костін Ю.Д.
(посада, прізвище, ініціали)

Допускається до захисту

Зав. кафедри

_____ (підпис)

Полозова Т. В.
(прізвище, ініціали)

2019 р.

Харківський національний університет радіоелектроніки

Факультет Навчально-науковий центр заочної форми навчання
(повна назва)

Кафедра економічної кібернетики та управління економічною безпекою
(повна назва)

Рівень вищої освіти другий (магістерський)

Спеціальність 073 Менеджмент
(код і повна назва)

Тип програми освітньо-професійна
(освітньо-професійна або освітньо-наукова)

Освітня програма Управління фінансово-економічною безпекою
(повна назва)

ЗАТВЕРДЖУЮ:

Зав. кафедри _____
(підпис)

« _____ » _____ 20 ____ р.

ЗАВДАННЯ
НА АТЕСТАЦІЙНУ РОБОТУ

студентові Тимофеєнку Владиславу Сергійовичу
(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема роботи Оцінка та управління фінансовою безпекою підприємства

затверджена наказом по університету від 11 жовтня 2019 р. № 196 Стз

2. Термін подання студентом роботи до екзаменаційної комісії 13 грудня 2019 р.

3. Вихідні дані до роботи Періодичні видання та публікації, наукові літературні джерела, фінансова звітність підприємства, що досліджується, нормативно-правові акти, Інтернет-ресурси

4. Перелік питань, що потрібно опрацювати в роботі _____

Вступ. 1 Теоретико-методичні аспекти оцінки та управління фінансовою безпекою підприємства. 2 Аналіз фінансово-економічних результатів діяльності ТОВ «Прогрес». 3 Напрями удосконалення оцінки та управління фінансовою безпекою підприємства
Висновки. Перелік джерел посилання. Додаток.

5. Перелік графічного матеріалу із зазначенням креслеників, схем, плакатів, комп'ютерних ілюстрацій _____

1. Об'єкт, предмет, мета і задачі дослідження. 2. Внутрішні та зовнішні загрози фінансової безпеки підприємства. 3. Критерії оцінки рівня фінансової безпеки підприємства. 4. Етапи управління фінансовою безпекою підприємства. 5-8. Показники діяльності ТОВ «Прогрес». 9. Напрями забезпечення фінансової безпеки підприємства. 10. Концептуальна схема оцінювання фінансової безпеки підприємства. 11-12. Оцінка рівня фінансової безпеки ТОВ «Прогрес».

6. Консультанти розділів роботи (п.6 включається до завдання за наявності консультантів згідно з наказом, зазначеним у п.1)

Найменування розділу	Консультант (посада, прізвище, ім'я, по батькові)	Позначка консультанта про виконання розділу	
		підпис	дата

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№	Назва етапів роботи	Термін виконання етапів роботи	Примітка
1	Теоретико-методичні аспекти оцінки та управління фінансовою безпекою підприємства	15.10.19-21.10.19	виконано
2	Аналіз фінансово-економічних результатів діяльності ТОВ «Прогрес»	22.10.19-31.10.19	виконано
3	Напрями удосконалення оцінки та управління фінансовою безпекою підприємства	01.11.19-20.11.19	виконано
4	Оформлення атестаційної роботи	21.11.19-30.11.19	виконано
5	Перевірка атестаційної роботи на плагіат	01.12.19-03.12.19	виконано
6	Підготовка доповіді та ілюстративного матеріалу	04.12.19-08.12.19	виконано
7	Рецензування атестаційної роботи	09.12.19-12.12.19	виконано

Дата видачі завдання 15 жовтня 2019 р.

Студент _____
(підпис)

Керівник роботи _____ проф. Костін Ю.Д.
(підпис) (посада, прізвище, ініціали)

РЕФЕРАТ

Атестаційна робота: 92 с., 13 табл., 15 рис., 78 джерел, 1 додаток.

ФІНАНСОВА БЕЗПЕКА, ОЦІНКА, УПРАВЛІННЯ, ІНТЕГРАЛЬНИЙ ПОКАЗНИК, КОНЦЕПТУАЛЬНА СХЕМА ОЦІНКИ.

Об'єктом дослідження є управління системою фінансово-економічної безпеки підприємства.

Метою роботи є теоретичне обґрунтування та розробка практичних рекомендацій щодо оцінки та управління фінансовою безпекою для досліджуваного підприємства.

Проаналізовано теоретичні підходи щодо сутності та методів оцінки фінансової безпеки підприємства. Розглянуто системні основи управління фінансовою безпекою підприємства. Проаналізовано фінансово-економічні результати діяльності ТОВ «Прогрес». Розкрито особливості обліково-аналітичного забезпечення фінансової безпеки на досліджуваному підприємстві. Запропоновано напрями удосконалення оцінки та управління фінансовою безпекою підприємства. Запропоновано методика оцінки рівня фінансової безпеки для ТОВ «Прогрес».

ABSTRACT

Master thesis: 92 p., 13 tables, 15 fig., 78 sources, 1 exhibit.

FINANCIAL SECURITY, ESTIMATION, MANAGEMENT, INTEGRAL FACTOR, CONCEPTUAL SCHEME OF THE ESTIMATION.

The object of the research is management of system financial-economic security of the enterprise.

The purpose of the research – theoretical motivation and development practical recommendation on estimation and financial security management for under investigation enterprise.

The theoretical approaches for essence and methods of the estimation to financial security of the enterprise are analyzed. The system bases of management financial security enterprises are considered. Financial-economic results to activity «Progres» ltd. are analyzed. The particularities account-analytical provision to financial security on under investigation enterprise are considered. The directions of the improvement of the estimation and management financial security enterprises are offered. The method of the estimation level to financial security for «Progres» ltd. is proposed.

ЗМІСТ

Вступ.....	6
1 Теоретико-методичні аспекти оцінки та управління фінансовою безпекою підприємства.....	9
1.1 Теоретичні підходи щодо сутності та методів оцінки фінансової безпеки підприємства.....	9
1.2 Системні основи управління фінансовою безпекою підприємства.....	20
1.3 Загрози фінансової безпеки підприємства.....	31
2 Аналіз фінансово-економічних результатів діяльності ТОВ «Прогрес».....	40
2.1 Загальна характеристика та аналіз фінансово-економічних результатів діяльності підприємства.....	40
2.2 Обліково-аналітичне забезпечення фінансової безпеки на підприємстві.....	54
3 Напрями удосконалення оцінки та управління фінансовою безпекою підприємства.....	60
3.1 Концептуальна схема оцінки та управління фінансовою безпекою підприємства.....	60
3.2 Оцінка рівня фінансової безпеки ТОВ «Прогрес».....	68
Висновки.....	77
Перелік джерел посилання.....	84
Додаток А Копії публікацій.....	93

ВСТУП

Ефективність фінансової діяльності підприємства значною мірою залежить від рівня його фінансової безпеки. Під забезпеченням фінансової безпеки підприємства розуміють діяльність фінансових агентів з мінімізації чи нейтралізації можливих або вже існуючих загроз фінансовій безпеці та захисту фінансових інтересів підприємства.

Проблематика фінансової безпеки України має кардинальне значення не тільки в рамках сфери національної безпеки, а й розглядається в контексті економічного стану підприємств України. На фінансові інтереси будь-якого економічного суб'єкта безпосередньо впливають зовнішні та внутрішні фактори, серед яких є загрози фінансовій безпеці. Тому на сучасному етапі ринкової економіки України актуальним постає питання щодо забезпечення фінансової безпеки підприємств як основи їх ефективної діяльності.

Фінансова безпека підприємства є однією з головних умов його стабільності, успіху та ефективної роботи. Розробка методологічної бази для оцінки фінансової безпеки підприємства набуває все більшого наукового значення, оскільки від її правильного визначення залежатиме надійність дослідження. Розумний вибір стандартів та показників для оцінки корпоративної фінансової безпеки може забезпечити надійність отриманих результатів.

Теоретико-методичні підходи щодо забезпечення фінансової безпеки підприємства розглядалися у роботах багатьох авторів, серед яких можна відмітити таких, як: О.І. Абакуменко [1], В.В. Глущенко [2], В.А. Гросул [3], Б.В. Єгоров [4], Р.О. Костирко [5], Л.А. Костирко [6], Л.А. Лахтіонова [7], В.Я. Нусінов [8], Н.Ю. Подольчак [9], А.В. Череп [10] та інші. Проте, аналіз сучасних наукових публікацій свідчить про те, що залишається ще низка

невирішених питань щодо визначення поняття фінансової безпеки, оцінки її рівня тощо.

Об'єктом дослідження є управління системою фінансово-економічної безпеки підприємства.

Предметом дослідження є методи оцінки та управління фінансовою безпекою підприємства.

Метою роботи є теоретичне обґрунтування та розробка практичних рекомендацій щодо оцінки та управління фінансовою безпекою для досліджуваного підприємства.

Основними завданнями дослідження є:

- проаналізувати теоретичні підходи щодо сутності та методів оцінки фінансової безпеки підприємства;
- розглянути системні основи управління фінансовою безпекою підприємства;
- проаналізувати фінансово-економічні результати діяльності ТОВ «Прогрес»;
- розкрити особливості обліково-аналітичного забезпечення фінансової безпеки на досліджуваному підприємстві;
- запропонувати напрями удосконалення оцінки та управління фінансовою безпекою підприємства;
- запропонувати методіку оцінки рівня фінансової безпеки для ТОВ «Прогрес».

Основні наукові результати дослідження полягають у такому:

- запропоновано концептуальну схему оцінки та управління фінансовою безпекою підприємства;
- запропоновано методичний підхід до оцінки рівня фінансової безпеки для ТОВ «Прогрес».

Інформаційною основою для проведення дослідження були періодичні наукові видання, законодавство України, фінансова та статистична звітність досліджуваного підприємства.

Під час дослідження були використані методи аналізу та синтезу інформації, яка характеризує діяльність підприємства з забезпечення його безпеки; порівняння та узагальнення показників безпеки діяльності підприємства; інтерпретація висновків, що випливають з результатів аналізу ситуації, яка складається у забезпеченні безпеки підприємств.

Практична значущість отриманих результатів полягає у тому, що запропоновані практичні рекомендації можуть бути використані підприємствами будь-якої галузі для оцінки та управління фінансовою безпекою підприємства.

Апробація результатів дослідження. Основні теоретичні положення і практичні результати проведених досліджень, висновки і рекомендації, які викладені в роботі, доповідались на Всеукраїнській науково-практичній конференції «Перспективи розвитку економічної системи з урахуванням сучасних євроінтеграційних процесів»: збірник матеріалів (Київ, 2019 р.).

Публікації. Результати досліджень опубліковано у 2 наукових працях, у тому числі 1 статті у науковому збірнику і 1 тезах доповіді на конференції.

1 ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ОЦІНКИ ТА УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВОЮ БЕЗПЕКОЮ ПІДПРИЄМСТВА

1.1 Теоретичні підходи щодо сутності та методів оцінки фінансової безпеки підприємства

Поняття «фінансова безпека» як незалежного об'єкта управління є відносно новим, і воно було впроваджене в наукову сферу лише за останні десять років. Дана концепція є складною, і сучасні дослідники детально розглядають її в більш широкому сенсі («національна безпека» або «національна економічна безпека»). На рівні юридичної особи всебічне дослідження сутності поняття «фінансова безпека», яке є незалежним об'єктом управління в сучасній науковій літературі, як правило, розглядається лише як один із елементів економічної безпеки.

У фінансовому менеджменті шляхом повного та поглибленого дослідження різних компонентів економічної безпеки фінансова безпека компанії пов'язана із забезпеченням її фінансової стабільності, запобіганням та усуненням фінансових ризиків, як самостійного об'єкта управління.

Наукові дослідження С. Покропивного свідчать, що «серед функціональних складових економічної безпеки підприємства саме фінансова складова є провідною й вирішальною, адже за ринкових умов господарювання фінанси (грошова частина) є «двигуном» будь-якої економічної системи» [11].

Продовжуючи цей напрям, К. Горячева пропонує фінансову безпеку розглядати як фінансовий стан, для якого є характерними [12]:

- баланс та якість набору фінансових інструментів, технологій та послуг, що використовуються підприємством;
- захист від зовнішніх та внутрішніх загроз;

- здатність корпоративної фінансової системи забезпечити реалізацію своїх фінансових вигод, цілей та завдань достатніми фінансовими ресурсами;
- забезпечення розвитку всієї фінансової системи.

Згідно з дослідженнями Н. Реверчук, фінансова безпека підприємства є захисним заходом для запобігання можливих фінансових витрат та запобігання банкрутству підприємств, а також для досягнення найбільш ефективного використання корпоративних ресурсів. Він є домінуючим та визначальним, оскільки в умовах ринку фінансування є двигуном будь-якої економічної системи [13].

В. Мунтіян вважає, що «фінансова безпека підприємства – це сукупність оптимальних значень, особливо: прибутковості та рентабельності підприємства, якості управління, використання основних та ліквідних активів підприємства, його структури капіталу, ставки виплати дивідендів корпоративних цінних паперів та його цінних паперів, комплексу показників сучасних фінансово-економічних умов валютних компаній та їх технологічного та фінансового розвитку» [14].

Такі науковці як А. Кириченко та Ю. Кім зазначають, що фінансова безпека підприємства є фінансовим станом і фінансовою стабільністю, що здатні забезпечити підприємству ефективне функціонування [15].

Відповідно до аналізу літератури, основними напрямками досліджень питань корпоративної фінансової безпеки є:

- оцінити фінансову безпеку компанії на основі методів прогнозування її стабільної діяльності та оцінки загрози банкрутства;
- оцінити фінансову безпеку компанії в рамках системи економічної безпеки компанії.

Однак деякі підходи трактують фінансову безпеку як частину економічної безпеки, інші розглядають економічну безпеку як специфічний набір функціональних рівнів, а фінансовий рівень – як базовий та визначальний функціональний рівні.

Аналіз цих методів для вирішення питань фінансової безпеки корпорацій дає можливість науковцям вважати, що оцінка фінансової безпеки корпорації не повинна обмежуватися аналізом фінансових умов корпорації.

У той же час, існуючі підходи, що визначають поняття «фінансова безпека підприємства», характеризуються неоднозначністю в поясненні особливостей, характеристик та елементів, розумінням їх змісту, а також суб'єктивною та об'єктивною сторонами. Адже корпоративна фінансова безпека – це складне явище з безліччю причин та наслідків. Розрізняють внутрішні та зовнішні загрози фінансовій безпеці підприємства (табл. 1.1) [18].

Таблиця 1.1 – Внутрішні та зовнішні загрози фінансової безпеки підприємства [18]

Внутрішні загрози	Зовнішні загрози
<p>Нестандартні помилки управління у тактичному та стратегічному плануванні. Слабкий розвиток маркетингу. Недостатня ліквідність корпоративних активів. Базові навички персоналу низькі. Неконкурентна цінова політика. Слабке технічне обладнання підприємства. Обладнання та зв'язок мають перебої у роботі. Помилки в організації фінансових та матеріальних цінностей. Витоки корпоративної стратегічної та фінансової інформації та недоліки в роботі служб безпеки корпоративних служб. Ділова репутація компанії низька. Відсутність планів реагування на надзвичайні ситуації. Недотримання договорів та договірних зобов'язань</p>	<p>Несприятливі макроекономічні умови: загальна економічна ситуація в країні, криза Урядова криза. Нестабільність нормативно-правової бази. Нестабільність податкової, кредитної та страхової політики. Рівень інфляції та прогноз інфляції. Національна грошово-кредитна політика або нестабільність обмінного курсу. У регіоні бракує інвестиційних фондів та низький рівень інвестиційної активності. Умови корпоративного кредитування несприятливі, а процентні ставки за кредитом змінюються. Недобросовісна конкуренція на ринку. Побічні кримінальні причини, поширення злочинності та фінансових злочинів. Надзвичайні ситуації, стихійні лиха</p>

При корпоративному стратегічному плануванні необхідно ретельно вивчати внутрішні та зовнішні загрози фінансовій та економічній безпеці

компанії, а також повинні бути прийняті ефективні стратегічні рішення для забезпечення майбутньої успішної діяльності компанії.

Метод оцінки фінансової безпеки корпорації, і його вибір у кожному конкретному випадку залежить від конкретного змісту, закладеного в поняття «фінансова безпека підприємства». Зміст корпоративної фінансової безпеки – це здатність суб'єкта господарювання самостійно формулювати та реалізовувати фінансові стратегії на основі цілей загальної стратегії.

Існує кілька способів оцінки фінансової безпеки компанії. Наприклад, С. Ілляшенко рекомендує оцінювати фінансову безпеку підприємства на основі аналізу його фінансової стійкості, рівень якого залежить від достатності оборотних коштів (власних чи позикових) для виробничої та господарської діяльності [17].

І. Біломістна та А. Ковальчук пропонують оцінювати фінансовий стан безпеки підприємства з використанням економіко-математичного моделювання. На думку вчених, один з основних показників фінансової безпеки підприємства, є операційним прибуток для кожного періоду дослідження. Таким чином, вчені досліджували, як впливають на отримання прибутку такі фактори як дебіторська та кредиторська заборгованості, макроекономічні показники, інфляція, валовий внутрішній продукт країни (ВВП). Крім того, автори аналізують вплив фінансової ситуації компанії (самостійність, фінансова стабільність, абсолютна ліквідність тощо) на її прибуток. В результаті вчені вважають, що сукупність запропонованих методів, заснованих на економіко-математичних моделях, повністю відображає фінансову безпеку підприємств [18].

У роботі М. Рета та А. Іванової пропонується метод оцінки фінансової безпеки підприємства, який передбачає підрахунок балів на основі переліку запропонованих регульованих фінансових показників. Вчені пропонують порівняти фактичне значення розрахованого коефіцієнта фінансового стану зі

стандартними та граничними значеннями, щоб зробити висновки про рівень фінансової безпеки підприємства.

Автори підкреслюють, що використання запропонованого методу для оцінки фінансової безпеки на практиці призведе до отримання неупередженої інформації про стан корпоративної фінансової безпеки та визначить конкретні методи вдосконалення застосовуваних методів [19].

Науковець К. Горячева виділяє критерії оцінки рівня фінансової безпеки підприємства, що наведені на рис. 1.1 [12].

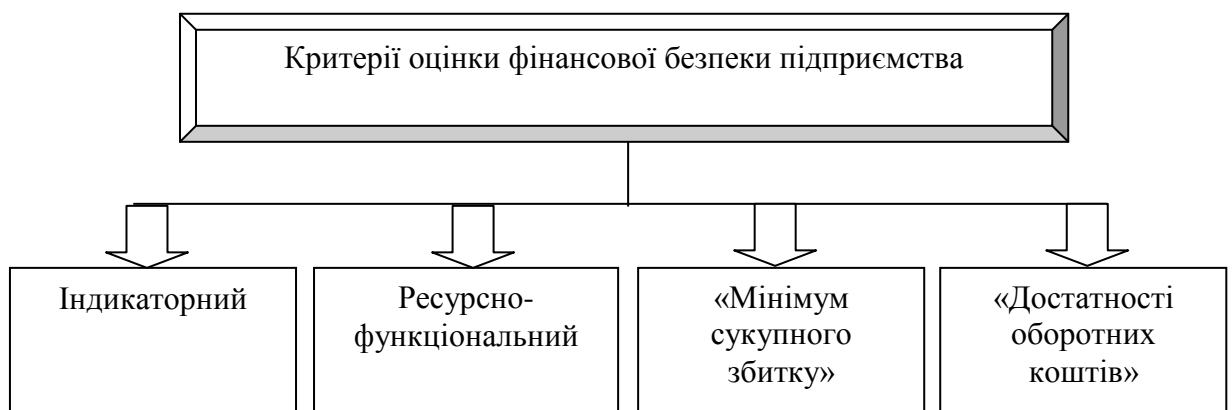

Рисунок 1.1 – Критерії оцінки рівня фінансової безпеки підприємства

Індикаторний критерій передбачає співставлення існуючих значень показників фінансової безпеки з нормативними (або граничними) значеннями індикаторів її рівня. Відповідно до цього методу, якщо весь набір показників знаходиться в межах границь, максимальний рівень фінансової безпеки підприємства може бути досягнутий. З одного боку, метод можна вважати правильним і розумним, з іншого боку, використання методу завжди залежить від визначення граничних значень, які змінюються відповідно до стану макросередовища.

Згідно ресурсно-функціонального критерію оцінка фінансової безпеки базується на оцінці використання фінансових ресурсів за спеціальними критеріями (власні фінансові ресурси та позикові фінансові ресурси). Такий

підхід є дуже поширеним, оскільки процес забезпечення фінансової безпеки зводиться до всебічної оцінки використання грошових ресурсів компанії.

Критерій «мінімум сукупного збитку» використовується для встановлення певного рівня фінансової гарантії для компанії, і відхилення від цього рівня може призвести до її банкрутства. Однак через брак даних бухгалтерського обліку та статистичних даних складно розрахувати стандарти, тому є певні труднощі. Такі показники можна розрахувати лише експертним шляхом, що обмежить їх точність.

Використання критерію «достатності оборотних коштів» у виробничій та збутовій діяльності дуже обмежені, оскільки вони не охоплюють усіх напрямків корпоративних фінансів та господарської діяльності, а також не охоплюють фінансову безпеку. Цей критерій використовується для швидкого визначення рівня фінансової безпеки.

На основі аналізу існуючих методів оцінки рівня фінансової безпеки підприємства рекомендується цей рівень оцінювання проводити по кожному функціональному компоненту фінансової безпеки, а потім експерти визначають загальні показники.

На науковому та організаційному рівні недостатньо розроблені існуючі методи управління корпоративною фінансовою безпекою, що можна довести з наступних аспектів: немає єдиної послідовності різних етапів процесу, емпіричних доказів та принципів їх впровадження, пропозицій щодо складних обчислень кількісних та якісних ознак.

Існуючі показники значною мірою вказують на можливість забезпечення загальної економічної безпеки. Показники (індикатори) корпоративної фінансової безпеки є частиною індексної системи, які представляють собою умовну структуру фінансової безпеки корпорації у складі функціональних компонентів (підсистем). До функціональної структури господарської діяльності та відповідної фінансово-економічної

безпеки корпорації належать: бюджет, валюта, валюта, банківська справа, інвестиції, акції та страхування [20].

Фінансову безпеку підприємства можна аналізувати з точки зору аналізу грошових потоків, точки беззбитковості, макрофакторів, мікросередовища та аналізу коефіцієнтів.

Процес аналізу грошових потоків визначає, чи достатньо грошових коштів для виконання взятих на себе зобов'язань підприємства та його здатності інвестувати.

Оцінка ефективності формування грошових потоків спочатку виконується шляхом обчислення чистого грошового потоку (ЧГП), який характеризується різницею між грошовим потоком, що надходить (НГП) та витратами (ВГП) протягом певного часового інтервалу:

$$ЧГП = НГП - ВГП. \quad (1.1)$$

Залежно від відношення позитивного грошового потоку до негативного грошового потоку, величина чистого грошового потоку може бути позитивною (+ЧГП) та негативною (-ЧГП). Позитивне значення чистого грошового потоку вказує на те, що компанія має вільний залишок грошових коштів, отриманих від суб'єкта господарювання в різні періоди.

В іншому випадку можна сказати, що поточного стягнення недостатньо для оплати, і компанії потрібно використовувати залишок попереднього періоду, використовувати позику або тимчасово збільшити кредиторську заборгованість, тобто можливо бути неплатоспроможним.

За відношенням позитивного і негативного грошових потоків визначають рівні окупності (РО) і завантаження (РЗ) грошових витрат:

$$РО = НГП/ВГП; РО < 1. \quad (1.2)$$

Якщо рівень показника РО є меншим за 1 ($РО < 1$), то грошовий потік підприємства вважається окупним. Так формується чистий грошовий потік, а на 1 гривню грошових надходжень використовується менше 1 грн. грошових витрат.

Рівень завантаження (РЗ) грошових витрат повинен бути більше 1 ($РЗ > 1$) і характеризує скільки грошових надходжень формує кожна гривня грошових витрат:

$$РЗ = ВГП/НГП; РЗ > 1. \quad (1.3)$$

Достатність створеного чистого грошового потоку з позицій потреб підприємства (РД) щодо формування приросту активів (ПА), створення резервного капіталу (РК) і виплати дивідендів (ВД) розраховують за формулою:

$$РД = ЧГП/(ПА+РК+ВД). \quad (1.4)$$

Якщо значення показника РД більше за одиницю ($РД > 1$), це свідчить про достатність чистого грошового потоку. Якщо $РД < 1$, то величина чистого грошового потоку не забезпечує потреби підприємства.

Показники рівня доходності грошових потоків визначають за відношенням чистого грошового потоку до величини грошових надходжень (ГН) та суми грошових витрат (ГВ):

$$ГН = ЧГП/НГП, \quad (1.5)$$

$$ГВ = ЧГП/ВГП. \quad (1.6)$$

Показник доходності грошових надходжень (ГН) характеризує суму чистого грошового потоку, що надходить з кожною гривнею позитивного грошового потоку. Рівень доходності грошових витрат (ГВ) свідчить про чисті грошові потоки, що формує кожна гривня негативного грошового потоку підприємства.

Аналіз беззбитковості є важливим інструментом для прийняття рішень, оскільки дозволяє визначити момент, коли дохід від продажу дорівнює вартості проданих товарів чи послуг. Якщо обсяг продажів нижчий за цей момент, підприємство є збитковим, а в момент, який не нижче вартості, точка беззбитковості підприємства.

Для розрахунку точки беззбитковості можна використовувати методи маржинального прибутку та графічне зображення. Згідно теорії маржі, в умовах беззбитковості граничний прибуток дорівнює постійній вартості. Точка беззбитковості дорівнює відношенню постійних витрат до різниці між доходами та змінними витратами. Тому точка беззбитковості служить фінансовою межею, над якою компанія може нести витрати, але не може отримувати прибуток.

Для оцінки фінансової безпеки підприємства слід використовувати коефіцієнтний метод, який ґрунтується на розрахунку системи показників, що дозволяє оцінити фінансовий стан підприємства (табл. 1.2) [19].

Ефективність фінансової діяльності компанії багато в чому залежить від рівня її фінансової безпеки. Забезпечення фінансової безпеки підприємства – це діяльність, яку здійснює фінансовий агент, щоб мінімізувати або усунути потенційні або попередні загрози фінансовій безпеці та захистити фінансові інтереси підприємства.

Багато вітчизняних і закордонних науковців досліджували питання управління та забезпечення фінансової безпеки підприємства, серед них: І. О. Бланк, Т. Б. Кузенко, О. А. Кириченко, О. І. Судакова, А. О. Єпіфанов, Г. О. Портнова, В. М. Антоненко, В. Г. Сословський, Р. С. Папехин, Е. А. Олейников, В. К. Сенчагов та інші.

Таблиця 1.2 – Система показників оцінки фінансового стану підприємства [19]

Індикатор	Оцінка	
	Норматив	Динаміка
Блок 1. Показники майнового стану		
Коефіцієнт сталості активу	0,5	збільшення
Коефіцієнт зносу основних засобів	0,5	збільшення
Частка дебіторської заборгованості в майні	0,2	зменшення
Коефіцієнт мобільності активів	0,1	збільшення
Блок 2. Показники ліквідності		
Коефіцієнт поточної ліквідності або коефіцієнт загальної ліквідності	1,25	збільшення
Коефіцієнт швидкої (проміжної, уточненої) ліквідності	1,0	збільшення
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	0,275	збільшення
Блок 3. Показники фінансової незалежності		
Коефіцієнт концентрації власного капіталу	0,5	збільшення
Коефіцієнт фінансової стабільності	1,0	збільшення
Коефіцієнт фінансової стійкості	0,85	збільшення
Блок 4. Показники ділової активності		
Оборотність коштів у розрахунках (в днях)	Залежить від галузі	зменшення
Оборотність запасів (в днях)		зменшення
Оборотність кредиторської заборгованості (у днях)		зменшення
Оборотність власного капіталу (в оборотах)		збільшення
Оборотність мобільних активів (в оборотах)		збільшення
Оборотність сукупного капіталу (в оборотах)		збільшення
Блок 5. Показники ефективності діяльності		
Рентабельність сукупного капіталу (ROA)	Залежить від галузі	збільшення
Рентабельність власного капіталу (ROE)		збільшення
Рентабельність основних засобів		збільшення
Валова рентабельність реалізованої продукції		збільшення
Чиста рентабельність реалізованої продукції		збільшення

У табл. 1.3 наведено різні підходи до визначення сутності поняття «фінансова безпека».

Питання фінансової безпеки України мають принципове значення не лише у сфері національної безпеки, а й в економічних умовах українських компаній. На фінансові інтереси будь-якого суб'єкта господарювання безпосередньо впливають зовнішні та внутрішні фактори, включаючи загрози фінансовій безпеці. Тому на сучасному етапі ринкової економіки

України актуальним є питання забезпечення фінансової безпеки підприємства як основи її ефективної діяльності [30].

Таблиця 1.3 – Визначення поняття «фінансова безпека»

Автор	Визначення
І. О. Бланк	«кількісно і якісно детермінований рівень фінансового стану підприємства, що забезпечує стабільну захищеність його пріоритетних збалансованих фінансових інтересів від ідентифікованих реальних і потенційних загроз зовнішнього й внутрішнього характеру» [21]
Т. Б. Кузенко	«стан найбільш ефективного використання інформаційних, фінансових показників, ліквідності та платоспроможності, рентабельності капіталу, що знаходиться в межах своїх граничних значень» [22]
О. А. Кириченко	«діяльність з управління ризиками та захисту інтересів підприємства від зовнішніх і внутрішніх загроз з метою забезпечення стабільного розвитку підприємництва та зростання його власного капіталу в поточній і стратегічній перспективах» [23]
О. І. Судакова	«важлива складова частина економічної безпеки підприємства, що базується на незалежності, ефективності і конкурентоспроможності фінансів підприємства, яка відображається через систему критеріїв і показників його стану, що характеризують збалансованість фінансів, достатню ліквідність активів і наявність необхідних грошових резервів, фінансову стабільність, ступінь захищеності фінансових інтересів на усіх рівнях фінансових відносин» [24]
А. О. Єпіфанов	«стан фінансово-кредитної сфери країни, що характеризується стійкістю до зовнішніх та внутрішніх загроз, а також здатністю забезпечувати стійкий економічний розвиток держави» [25]
В. Г. Сословський	«властивість підприємства не завдавати шкоди об'єктам, з якими воно взаємодіє» [26]
Р. С. Палехин	«здатність підприємства самостійно розробляти і проводити фінансову стратегію відповідно до цілей загальної корпоративної стратегії в умовах невизначеного і конкурентного середовища» [27]
В. К. Сенчагов	« гранично мала можливість переспрямування фінансових потоків до незакріплених законодавчими нормативними актами сфери їх використання і, по-друге, до мінімуму знижено можливість явного зловживання фінансовими коштами» [28]
Е. А. Олейников	«стан підприємства, який дозволяє забезпечити фінансову рівновагу, стійкість, платоспроможність і ліквідність підприємства в довгостроковому періоді» [29]

Важливість забезпечення фінансової безпеки пов'язана також з тим, що фінансові суб'єкти здійснюють підприємницьку діяльність у невизначеному середовищі, зовнішніх та внутрішніх загрозах, а тому потребують захисту своїх фінансових інтересів, а саме фінансової безпеки. Не існує поки що єдиної думки щодо фінансової безпеки.

У результаті проведених досліджень можна зробити висновок про те, що поняття фінансової безпеки підприємства визначається як стабільна, динамічна система, яка забезпечує підприємство необхідним обсягом фінансових ресурсів з метою попередження негативного впливу внутрішніх і зовнішніх, потенційних та існуючих ризиків та загроз для досягнення стратегічних цілей підприємства; стан найбільш ефективного та раціонального використання наявних ресурсів організації, при якому воно має значення якісних та кількісних фінансових показників на рівні, який забезпечує стійкий розвиток організації.

1.2 Системні основи управління фінансовою безпекою підприємства

Особливості розвитку сучасної економіки вимагають принципово нових підходів до управління, нових знань та компетенцій управлінців, що забезпечують гнучкість та швидкість прийняття рішень в реалізації стратегій економічної безпеки. Нові тенденції в економіці визначають особливості формування станів фінансової безпеки як найважливішого елементу економічної безпеки, використання фінансового потенціалу підприємства та сучасних методів управління.

Змінюється об'єкт дослідження економічних систем: від аналізу стану систем переходять до дослідження процесу зміни станів. В такій ситуації зростає значення методології функціонування та розвитку систем відкритого

типу, якими є сучасні підприємства, особливостей формування їх економічної (фінансової) безпеки.

Основи теорії систем, пов'язані з енергообміном між системою та середовищем, динамікою станів системи були закладені ще в XIX ст. У XX ст. були розроблені важливі властивості систем: інформаційність, кризовість станів систем (трансформаційність, змінність), синергетика.

В сучасних дослідженнях ці властивості систем наповнюються новим змістом та зростанням значення фундаментальних системних основ формування та функціонування економічних об'єктів.

Системний підхід змістовно відображає групу методів, що описують реальний об'єкт економіки як сукупність взаємодіючих елементів та їх зв'язки між собою та з середовищем Система розглядається як будь-яка матеріально-енергетична чи концепційна сукупність елементів, об'єднаних прямими та зворотними зв'язками в певну єдність. В інтерпретації Л. Мельника система – це «саморазвивающаяся и саморегулирующаяся определенным образом упорядоченная материально-техническая совокупность, существующая и управляемая как относительно устойчивое единое целое за счет взаимодействия, распределения и перераспределения имеющихся, поступающих извне и продуцируемых этой совокупностью веществ, энергии, информации и обеспечивающая преобладание внутренних связей над внешними» [31]. Дане визначення може бути модифікованим за рахунок того, що в економіці знань продуктом та елементом стають знання, які можна розглядати як перероблену людиною чи системою інформацію, яка забезпечує функціонування системи та виконання функції безпеки [32].

Фінансова безпека в даному дослідженні розглядається як підсистема управління заходами антикризового фінансового управління, що забезпечує стан ефективного використання потенціалу всіх видів ресурсів та напрямки його розвитку.

Системний підхід передбачає представлення досліджуваного об'єкту як системи, що характеризується: елементним складом; структурою, як формою взаємозв'язку між елементами; функціями елементів та цілого; відкритість системи характеризується зв'язками з зовнішнім середовищем; законами стійкості та розвитку системи [33].

Важливими характеристиками системи є її стан та потенціал. Стан системи визначається сукупністю значень характерних для даної системи величин, що називаються параметрами стану. Потенціал – це наявність певних властивостей елементів та системи в цілому виконати певну роботу. В системі управління управляючі дії (енергія роботи) формуються на основі управлінських рішень, що відповідають інформаційно-функціональній сутності системи та її стратегіям. В сучасній економічній практиці актуальним стає розв'язання проблем концентрації ресурсів через створення нових організаційно-правових формувань та економічних взаємозв'язків. При цьому виникають завдання аналізу та оцінки потенціалів, необхідних для досягнення стратегій безпеки.

Завдання даного дослідження описати елементи механізму управління фінансовою безпекою підприємства відповідно до вимог теорії систем та теорії безпеки, методів та принципів сучасної парадигми управління.

Механізм управління фінансовою безпекою згідно вимог практики та теорії управління передбачає аналіз та оцінку таких компонент: цілі управління (C_i); критерії управління (K_p); фактори управління (Φ_y); методи управління (M_e); ресурси управління (P_c) [34, 35]:

$$MU_{\phi\delta} = \Sigma(C_i + K_p + \Phi_y + M_e + P_c), \quad (1.7)$$

де $MU_{\phi\delta}$ – механізм управління фінансовою безпекою;

C_i – цілі управління;

K_p – критерії управління;

F_u – фактори управління;

M_e – методи управління;

R_c – ресурси управління.

Мета – одне з базових понять системного підходу, яке означає з системного погляду цілі управління поділяються за «і» ознаками:

- за рівнем об'єктивності (об'єктивні та суб'єктивні);
- за ступенем складності (складні, середньої складності, прості);
- за часовими характеристиками (короткострокові, довгострокові);
- за просторовими характеристиками (місцеві ринки, національні, інтернаціональні);
- за ступенем охоплення системи (загальносистемні, по елементні);
- за станом системи (збереження рівноваги, забезпечення змін чи трансформацій).

Цілі можуть поділятися за декомпозиційним принципом на кілька рівнів:

- цілі нижнього рівня ієрархії підпорядковані цілям верхнього;
- цілі верхнього рівня не можуть бути досягнуті раніше цілей нижнього рівня;
- складніші цілі розпадаються на елементарніші.

Після визначення цілей та підцілей будується «дерево цілей» у вигляді графа, що має ієрархічну структуру. Потім формується перелік ваг для гілок графа та ресурсне забезпечення цілей.

За критерії можуть бути обрані інформаційна, енергетична, структурна, часова та просторова впорядкованість. Інформаційна впорядкованість це стійка організована в часі та просторі структура інформаційних внутрішніх та зовнішніх зв'язків, що забезпечує функціонування системи [31].

Під просторовою впорядкованістю розуміють розміщення в просторі окремих части (елементів) системи та сукупність стійких зв'язків між ними. Енергетична впорядкованість передбачає передбачення певної кількості

роботи чи витрат необхідних для функціонування системи та підтримки її станів: рівноваги чи змін [31, 35].

Часова рівновага передбачає встановлення часових меж встановлення просторової та енергоінформаційної впорядкованості елементів та зв'язків системи.

Структурна впорядкованість означає наскільки зв'язки та енергія роботи є організованими чи дезорганізованими. Організованими вони є, коли організаційна система завжди більше ніж сума її елементів, в протилежному випадку – система менше суми своїх частин.

Системотворчі фактори це сили, які сприяють формуванню системи та управління розвитком. Розрізняють системотворчі фактори зовнішні та внутрішні. Системотворчі фактори виконують по відношенню до системи різні функції, а саме:

- виступають джерелом виникнення системи;
- відіграють певну роль у підтримці рівноваги системи;
- забезпечують процес генерування змін системи.

Системна типологія факторів, що впливають на систему в цілому чи її елементи та зв'язки, передбачає їх поділ за такими ознаками:

- ступенем впливу на систему: суттєві, мало суттєві;
- ступенем об'єктивності: об'єктивні та суб'єктивні;
- характером впливу на систему: стимулюючі, гальмуючі;
- способом взаємозв'язку з системою: прямі, непрямі;
- характером факторів: загальні, специфічні [33].

Типологія системних зв'язків за класифікаційними ознаками, видами та характеристиками представлена в таблиці 1.4.

Механізм управління фінансовою безпекою підприємства відображає основні етапи процесу управління та елементи механізму управління фінансовою безпекою підприємства з погляду теорії безпеки та теорії систем [32, 33].

Таблиця 1.4 – Типологія зв'язків системи

Класифікаційна ознака	Вид зв'язків	Характеристика зв'язків
За відношенням до системи	Внутрішні	Між елементами системи
	Зовнішні	Між системою та середовищем
За рівнем ієрархічності	Мікро середовище	Зв'язки з іншими суб'єктами економіки
	Макросередовище	Зв'язки з державою
За характером активності	Сприятливі	Зв'язки, які підвищують ефективність системи
	Нейтральні	Забезпечують функціонування системи
	Агресивні	Знижують рівень стійкості системи
За рівнем організованості	Стихійні	Випадкові зв'язки
	Неорганізовані	Несистемні зв'язки
	Організовані	Системні зв'язки
За напрямком	Прямі	Зв'язки між системою та середовищем
	Зворотні	Між середовищем та системою

Рішення щодо формування механізму управління фінансовою безпекою підприємства має відповідати концепції безпеки, яка розкриває та уточнює сутність його дії. Така концепція формування та наступного функціонування механізму управління фінансовою безпекою підприємства базується на розумінні авторами сутності економічної (фінансової) безпеки підприємства як міри гармонізації його інтересів з інтересами суб'єктів зовнішнього середовища, які знаходяться у постійному взаємозв'язку [32].

Таким чином, основою механізму управління фінансовою безпекою передбачається наявність типології пріоритетних інтересів діяльності та розвитку підприємства, виявлені інтереси суб'єктів зовнішнього середовища та вибрані такі форми та способи гармонізації, щоб результати взаємодії підприємства із цими суб'єктами могли забезпечити прибуткове та найбільш безпечне функціонування, використання потенціалу та розвиток.

Дослідження фінансової безпеки підприємства на оперативному рівні управління полягає у визначенні найбільш прибуткових напрямків діяльності та скорочення або ліквідація низькоприбуткових. При формуванні методики дослідження фінансової безпеки підприємства рекомендується враховувати особливості поєднання теорії та практики бізнесу, а саме:

- причини та наслідки, витрати та віддача діють нелінійно;

- теорія працює з причинами та наслідками стандартних співвідношень, передбачуваних обсягів віддачі та ідеальної конкуренції;
- реальність складається з маси фактів, причини та наслідки не мають чітких меж, а складні системи зворотних зв'язків спотворюють первинні умови [35].

Етапи управління фінансовою безпекою підприємства наведено на рис. 1.2 [30].

Рисунок 1.2 – Етапи управління фінансовою безпекою підприємства

Побудова системи моніторингу для забезпечення реалізації механізму управління фінансовою безпекою передбачає оцінку фінансового потенціалу підприємства з використанням аналізу показників результативності діяльності, ефективності джерел фінансування, використання активів і капіталу, прийняття управлінських рішень за принципом Парето. Поєднання цих підходів забезпечує нову якість та комплексність оцінки фінансового стану підприємства та визначення його потенціалу [36].

Розглянемо системні різновиди методів управління, які можуть бути використані для побудови інформаційно-аналітичного забезпечення механізму управління фінансовою безпекою підприємства.

Під методами управління розуміють цілеспрямовану організацію сукупності прийомів та способів діяльності персоналу, які використовуються для розв'язку оперативних та стратегічних завдань та досягнення цілей функціонування системи чи розвитку. Методи управління є елементами системи прийняття рішень як системи знань, що відображають сутність прийняття рішень [33, 35, 37].

Цільове управління передбачає визначення цілей управління (стратегічних та тактичних), ресурсів та дій (енергій), які забезпечують досягнення цілей. Програмно-цільове управління означає виділення цілей програми, їх ресурсного та структурного забезпечення. Планове управління передбачає розробку та виконання плану виконання функціональних обов'язків щодо забезпечення діяльності чи розвитку системи. Комплексне управління вимагає виявлення всіх складових управлінського процесу. Антикризове управління може бути реалізоване при умові наявності діагностики та моніторингу станів системи, профілактичних та санаційних заходів. Управління стійкого розвитку містить напрямки змін та моніторинг станів системи.

Для формального опису процесу дослідження фінансової безпеки (ПД) необхідно визначити простір, в якому відбувається досліджуваний процес.

Предметом дослідження може бути динамічний процес зміни станів використання потенціалів фінансових активів (чи інших ресурсів) підприємства, що породжують появу нових спеціальних знань, що є основою прийняття рішень для реалізації функції безпеки:

$$ПД = П (A, КА, МА, T), \quad (1.8)$$

де A – активи (ресурси) формування фінансової безпеки;

$КА$ – критерії дослідження активів;

$МА$ – методи аналізу та оцінки;

T – часові характеристики параметрів дослідження.

Динаміка (дослідження станів потенціалів) визначає причини змін елементів системи та зв'язків між ними в просторово-часових координатах при використанні індикативних методів аналізу або ж вартісних оцінок при використанні ринкових чи доходних методів оцінки.

В фінансовому менеджменті дослідження окремих елементів фінансової безпеки підприємства пов'язують із аналізом його фінансової стійкості, платоспроможності, нейтралізацією фінансових ризиків, структурою капіталу та джерел фінансування. Збільшення в динаміці коефіцієнта позикових і власних коштів (плече фінансового важелю) веде до підвищення фінансового ризику, до посилення залежності підприємства від залученого капіталу і зниження його фінансової незалежності. Індикатори фінансової безпеки підприємства представлені в таблиці 1.5. Значення показників повинні бути не менше порогових відповідно до вимог індикативних методів аналізу та вимірювання рівня фінансової безпеки [36].

До сучасних видів управління належать: синергетичне, ситуативне, управління знаннями, які містять елементи попередніх видів в цілому або частково. Синергетичне управління передбачає виявлення критичних точок та синергетичних процесів в системі, реалізацію нововведень, резонансу,

стартового вибуху тощо. Ситуативне управління станами системи вимагає визначення типу ситуації, параметрів ситуації та впливів на нею.

Організаційно-технологічне управління представляє собою виконання принципів та законів тектології у формуванні структур системи, підтримці рівноваги функціонування та проектуванні змін [35].

Таблиця 1.5 – Індикатори фінансової безпеки підприємства

Показник	Рекомендовані значення
1. Коефіцієнт покриття (Оборотні кошти / короткострокові зобов'язання)	1,0
2. Коефіцієнт автономії (Власний капітал / валюта балансу)	0,3
3. Рівень фінансового леверіджа (Довгострокові зобов'язання / власний капітал)	3,0
4. Ефект фінансового леверіджу (Приріст прибутку/ приріст доходу)	3,0
5. Рентабельність активів (Чистий прибуток / валюта балансу або (витрати на активи)	Збільшення
6. Рентабельність власного капіталу (Чистий прибуток / власний капітал)	15 %
7. Середньозважена вартість капіталу (WACC)	Рентабельність інвестицій
8. Тимчасова структура кредитів	Кредити, строком до 1 року < 30 %; Кредити, строком більше 1 року < 70 %
9. Показники диверсифікації: - диверсифікація покупців (доля у виручці одного покупця); - диверсифікація постачальників (доля у виручці одного постачальника)	10 %
10. Темпи зростання прибутку, реалізації продукції, активів	Темпи росту прибутку > темпів росту реалізації продукції > темпів росту активів
11. Співвідношення оборотності дебіторської і кредиторської заборгованості	Період обороту дебіторської заборгованості > період обороту кредиторської заборгованості

Механізм управління може бути реалізованим тільки у відповідності до законів чи закономірностей об'єктивної економічної реальності. Для прийняття успішних рішень необхідно враховувати механізм дії та форми прояву законів. До загальних законів управління належать.

Закон цільовості. Полягає в тому, що цілі функціонування системи повинні відповідати об'єктивним законам руху (змін) та специфічним

законам функціонування елементів системи. При цьому враховуються ресурси та умови досягнення цілей.

Закон різноманітності. Вимагає щоб різноманітність впливів управління було більшим ніж різноманітність змін об'єкту управління.

Закон традицій передбачає врахування різного роду цінностей: загальнолюдських, культурних, національних тощо та пам'яті системи при реалізації механізмів управління.

Закон змін. Створення та розпад є діалектичні процеси.

Другий закон тектології О. Богданова твердить, що нове поєднання частин в єдине ціле дає нове системне утворення з новими характеристиками. Таким чином другий закон обґрунтовує необхідність та незворотність змін у функціонуванні організаційних структур та їх інноваційність (неповторність) [38].

Про якісні зміни у функціонуванні систем свідчать ефект емерджентності, що означає наявність у системного цілого особливих властивостей, які не притаманні його елементам, а також сумі елементів, не об'єднаних системними зв'язками.

Закон зворотних зв'язків передбачає специфічні причинно-наслідкові взаємодії, в яких кожен елемент системи виступає і як причина і як наслідок. Крім загальних законів управління в реалізації механізмів управління слід враховувати певні закономірності. Так наприклад, залежність організаційних форм та методів управління від організаційної структури, матеріально-технічної бази та умов; єдність організаційно-методологічних основ на всіх рівнях управління [32, 35, 37].

Таким чином, системний підхід до аналізу проблемної ситуації дозволяє виявити фактори та причини, які призвели до появи проблеми в цілому та її складових частин. Він особливо важливий про виникненні нових проблемних ситуацій, з якими організація раніше не стикалася. Використання системного підходу дозволяє:

- розглянути предмет дослідження як одне ціле, яке складається з багатьох елементів;
- дослідити фінансовому безпеку на міждисциплінарній основі з погляду принципів різних теорій;
- дослідити фінансовому безпеку в розвитку, у взаємозв'язку елементів механізму управління;
- сформувати типологію елементів концепції фінансової безпеки механізму управління фінансовою безпекою;
- ефективно управляти фінансовою безпекою з допомогою розробленого інформаційно-аналітичного забезпечення реалізації механізму управління.

Під механізмом управління фінансово-економічною безпекою можна розглядати сукупність станів та процесів, з яких складається управління щодо протидії небезпекам, загрозам та ризикам. В якості компонентів цього механізму слід розглядати принципи, методи, функції управління, систему управління та прийняття управлінських рішень. Принципи розкривають вимоги, що пред'являються до управління системою безпеки та будуються на системних закономірностях її функціонування. Методи розкривають шляхи протидії виявленим та прогнозованим небезпекам, загрозам та ризикам в конкретних умовах та у визначений термін часу. Також методи відображають безпосередній стан захищеності підприємства.

1.3 Загрози фінансової безпеки підприємства

Рівень фінансової безпеки компанії залежить від того, наскільки ефективно керівництво компанії та менеджери уникають потенційних загроз

та усувають певні негативні наслідки зовнішнього та внутрішнього середовища.

Внутрішні небезпеки та загрози, що впливають на фінансову безпеку, включають навмисні або ненавмисні помилки управління, пов'язані з корпоративним фінансовим управлінням, які включають: вибір корпоративної стратегії, управління та оптимізацію корпоративних активів та зобов'язань, розробку та впровадження управління дебіторською та кредиторською заборгованістю, а також контроль, вибір інвестиційних проектів та джерела фінансування, амортизація та оптимізація податкової політики.

Зовнішні загрози включають такі: небажані партнери, які купують акції, корпоративний борг, значні фінансові зобов'язання перед компанією (великі обсяги позикових коштів та величезний корпоративний борг), недорозвиненість ринків капіталу та їх інфраструктури, недосконалий захист інвесторів та застосування правових систем, валютно-фінансова криза, економічна нестабільність, недосконалі механізми формування національної економічної політики. Джерелами несприятливого впливу на фінансову безпеку можуть бути [39-42]:

- свідомі чи несвідомі поведінки окремих посадових осіб та суб'єктів господарювання (державних органів, міжнародних організацій, конкуруючих підприємств);

- випадковість об'єктивних обставин (фінансові умови корпоративного ринку, наукові відкриття та технологічні розробки, форс-мажорні ситуації тощо).

Залежно від умов суб'єкта, несприятливий вплив на фінансову безпеку може бути об'єктивним або суб'єктивним. Об'єктивний вплив – це ті фактори, які не викликані волею конкретної компанії або її окремих працівників. Суб'єктивний вплив зумовлений неефективною роботою всього підприємства

або окремих його працівників (переважно керівників та функціональних менеджерів).

Загрози економічній безпеці підприємства правового характеру містять [41]:

- внутрішні негативні дії (неефективне фінансове планування та управління активами; неефективні ринкові стратегії; неправильні кадрова та цінова політика);

- зовнішня негативна поведінка (спекулятивні операції на ринку цінних паперів; ціни та інші форми конкуренції);

- форс-мажор (стихійні лиха, страйки, збройні конфлікти) та ситуації, що наближаються до непереборної сили.

При оцінці поточного рівня фінансової складової економічної безпеки аналізують [42]:

- фінансову звітність компанії та платоспроможність, фінансову незалежність;

- конкурентоспроможність компанії на частці ринку, що належить суб'єкту господарювання;

- прикладні технології та рівень управління;

- ринок цінних паперів підприємства.

Серед нових загроз фінансовій та економічній безпеці компанії експерти виділяють такі явища, як конкурентну розвідку, гринмейл, рейдерство, кардерство (кардеринг).

Конкурентна розвідка та конкурентна боротьба. Сьогодні в економіці України масштабний перерозподіл власності спричинив зростання попиту у фахівців з конкурентної боротьби. Ця галузь нова для України, але її представники працюють майже у всіх великих компаніях. Вони несуть відповідальність знати все про своїх конкурентів – від фінансового планування до хобі менеджерів. Вони також вживають заходів для захисту конкретних компаній від провокаційних та ворожих захоплень. Але не треба

плутати конкурентну розвідку зі шпигунами, бо шпигуни працюють легально.

Для експертів з конкурентної розвідки найбільша робота полягає у формуванні програм та планів боротьби із захопленням влади великих акціонерних товариств. Це головний попит ринку, і він спочатку визначається простим фактом: сьогоднішня конкуренція різко посилилася, ринок розділений, а перерозподіл дуже важкий. Деякі іноземні компанії в країні діють так само агресивно, як і українські компанії.

Конкурентна розвідка також широко використовується великими українськими компаніями.

Конкурентна розвідка та промисловий шпигунство відрізняються. Конкурентна розвідка обмежується аналізом публічної інформації. За неї не може нести відповідальність. Хоча легко перейти дозволені межі та почати незаконно збирати інформацію. У деяких випадках це дуже спокусливо. Але робити це невігідно і незаконно.

Гринмейл. Іноземний термін «гринмейл» (greenmail) є вже по суті економічним терміном. У сучасній науковій літературі воно трактується як «корпоративний шантаж шляхом скуповування значного числа акцій певної компанії з пропозицією продати їх за умови, що інші компанії підписують угоду про невтручання» [42].

Класичний корпоративний сценарій шантажу передбачає, що атакуюча структура купує кілька процвітаючих компаній на фондовому ринку. Потім вона передає скаргу до правоохоронних та правоохоронних органів та подає позов з будь-якого приводу. Кінцева мета – отримати претензію або продати свої акції за високою ціною.

Рейдерство. Мало уваги було приділено прогнозам майбутнього перерозподілу власності в Україні, і багато хто помилився. Так звані напади стають все частіше недружніми захопленнями.

Кольорова гамма стратегії однакова в столиці та провінції. За «білим» планом новий власник об'єднує контрольні інтереси в своїх руках. «Сірий» підхід стосується діяльності компанії «на межі банкрутства», чого достатньо, щоб знайти законодавство щодо володіння компанією-банкрутом. «Чорні» напади передбачають підроблені документи кримінальних злочинів, підроблені підписи, вимагання, погрози і навіть вбивства.

У результаті широкомасштабної атаки зловмисників країна втрачає не лише контроль над кращими компаніями, але це є основою національного технологічного фундаменту України, а також її контролю над усією економічною сферою.

Представники промисловців та підприємців визнають, що досі немає надійної, налагодженої національної системи боротьби з атакою.

Сьогодні рейдери все частіше борються з позитивним міжнародним іміджем України як привабливого інвестора. Зрештою, іноземні компанії роблять все можливе, щоб відстежувати рейдерські «нальоти», передавати відповідну інформацію їхнім бізнес-структурам на всіх континентах і, очевидно, не рекомендують інвестувати в Україну. Як результат, всі зусилля уряду та парламенту щодо залучення надійних інвестицій у цінні папери були атаковані нападниками.

Кардерство. Велика кількість безготівкових платежів, здійснених за допомогою державних платіжних карток, безсумнівно, вигідна і навіть вигідна для людей і країни. Однак вони також мають недоліки. Йдеться головним чином про кардерство.

Кардерство – це діяльність, пов'язана з підробкою документів. Важливою відмінністю є те, що гроші випускає держава, тоді як емітенти кредитних карток зазвичай є акціонерними комерційними банками. Як результат, правоохоронні органи реагують по-різному, а чинні закони передбачають різні покарання.

Експерти з банківської безпеки вважають, що у 85 % випадків конфіденційну інформацію крадуть самі працівники банку, і вони можуть отримати доступ до цієї інформації під час ділової діяльності. Решта 15 % були випадками, коли вони не змогли встановити зв'язок із затриманим кардерами – іншими словами, зловмисники не виставляли своїх людей до банку і мушили вірити їм усно, нібито з невідомі хакери отримували там свою інформацію та спілкувалися з ними електронною поштою [40].

НБУ вважає, що впровадження високотехнологічних технологій є дуже ефективним способом боротьби з кардерством, наприклад, перехід на чіп-карту, де магнітні смуги, які можна зробити, розрізаючи відеокасети, замінять мікросхеми, що важче підробити. З широким використанням Франції чипових карток кількість шахрайств знизилася втричі. Єдиною проблемою тут може бути технічне переоснащення банкомату, але воно також може бути вирішене. Так звана подвійна карта може розміщувати одночасно і магнітну смугу, і модуль мікросхеми, і вона не стала панацеєю, оскільки комп'ютерні системи захисту зазвичай руйнуються тією ж людиною (самим програмістом), яка їх створила [39].

Ось чому головне завдання служби безпеки будь-якого банку – не мати справу з поліцією після викрадення інформації про рахунки клієнтів, а постійно контролювати співробітників та запобігати крадіжкам. Ви повинні розробити свою конфіденційну інформацію таким чином, щоб кожен працівник міг отримати доступ до неповної інформації та не мати її повністю. Наприклад, один вводить дані опитування клієнтів лише в комп'ютерну базу даних, інший – дампи і третій – код. Тоді витік інформації на одному з сайтів не мав би катастрофічних наслідків.

В Україні карткові злодії часто «завантажують» інформацію в банкоматах. Це трапляється на регулярній основі при передачі даних про рух грошових коштів (сьогодні багато банків зашифровують їх, але не змогли захопити злочинців на місці злочину). Власники карток зазвичай отримують

сповіщення про будь-які нові продукти від імені банку в Інтернеті та вимагають підтвердження даних та відповідно повідомляють про конфіденційну інформацію, перш ніж їх використовувати хакери. Іноді комп'ютерними шахрайствами також займаються працівники магазину, які приймають картки як спосіб оплати. Експерти кажуть, що популярність цього «заробітку» зараз знижується, але це не означає, що він впав до нуля.

Однак у будь-якому випадку банки намагаються максимально захистити своїх клієнтів і повністю відшкодувати суму, вкрадену шахраями. Однак випадки успішного шахрайства трапляються рідко.

Для забезпечення фінансової безпеки компанії необхідно виконати такі завдання:

- виявляти небезпеки та загрози для бізнесу;
- визначати показники фінансової безпеки підприємства;
- сформувати систему моніторингу фінансової безпеки;
- розробляти заходи, спрямовані на забезпечення короткострокової та довгострокової фінансової безпеки компанії;
- впроваджувати заходів контролю;
- аналізувати виконання заходів, оцінити та скоригувати;
- визначати небезпеки та загрози для підприємства та скоригуйте показники відповідно до змін середовища, корпоративних цілей та завдань.

У результаті проведених досліджень можна констатувати, що фінансова безпека – це стан бізнесу, коли виконуються такі умови:

- -підприємство знаходиться у стані фінансового балансу для забезпечення довгострокової ефективної діяльності;
- -підприємство постійно розширює виробництво для задоволення корпоративних грошових потреб;
- -впроваджуються заходи, спрямовані на забезпечення належної фінансової стійкості;

– спостерігається спроможність підприємства протистояти несподіваним небезпекам та загрозам;

– спостерігається захист фінансових інтересів власників бізнесу.

Таким чином, фінансова безпека компанії – це складна концепція, яка характеризується її здатністю захищати свою діяльність від негативного впливу навколишнього середовища та здатністю ліквідувати загрози та адаптуватися до умов, що впливають негативно на діяльність у короткостроковій перспективі.

Адекватно оцінити її можна шляхом використання таких підходів як аналіз грошових потоків, факторів мікро-, макросередовища; розрахунок точки беззбитковості; проведення коефіцієнтного аналізу та, як результат, побудова інтегрального показнику, що комплексно характеризує стан фінансової безпеки підприємства.

Відповідні оцінки можна зробити, використовуючи аналіз грошових потоків, мікрофактори та макросередовище, розрахунок точки беззбитковості, проведення аналізу коефіцієнтів і, таким чином, побудувати показник для повної характеристики фінансової безпеки підприємства.

Оскільки фінансова безпека у фінансовій науці вивчається лише нещодавно, для подальших досліджень потрібен набір систем індексів для оцінки фінансової безпеки та класифікації їх рівнів, що особливо підходить для компаній, що перебувають у кризі.

Отже, огляд найважливіших особливостей фінансової безпеки показує, що ця категорія є багатогранною і складною концепцією, яка потребує більшого контролю, в тому числі як об'єкта управління.

Існуючі методичні підходи до управління фінансовою безпекою підприємств ще не повністю розроблені у науковому та організаційно-практичному аспекті. Про це свідчить відсутність обґрунтування єдиної послідовності етапів цього процесу, принципів його реалізації, методичних рекомендацій щодо обчислення кількісних і якісних характеристик суб'єкта

господарювання, значну кількість параметрів зовнішнього середовища, що спричиняють певні перешкоди розвитку підприємства в умовах невизначеності.

Процес управління фінансовою безпекою підприємства визначається як сукупність робіт із забезпечення максимально високого рівня платоспроможності підприємства і ліквідності його оборотних коштів, найбільш ефективної структури капіталу підприємства, підвищенню якості планування і здійснення фінансово-господарської діяльності підприємства в усіх напрямках стратегічного й оперативного планування і управління технологічним, інтелектуальним і кадровим потенціалом підприємства, його основними й оборотними активами з метою максимізації прибутку і підвищення рівня рентабельності бізнесу, а також росту курсової вартості цінних паперів підприємства.

Найбільш повним визначенням поняття економічної безпеки підприємства є його економічний (економічна система) стан, який може характеризуватися здатністю врівноважувати і протистояти негативним наслідкам будь-якої загрози та забезпечувати його стійкий та ефективний розвиток відповідно до власних економічних інтересів.

Оцінка фінансової безпеки підприємства повинна бути вдосконалена шляхом вибору необхідних фінансових коефіцієнтів для конкретного суб'єкта господарювання та побудови загального комплексного показника, який може бути основою для подальшої оцінки рівня фінансової безпеки підприємства. Подальше застосування методів оцінки корпоративної фінансової безпеки дозволить отримати точну інформацію про фінансовий стан підприємства та визначити ефективні напрямки підвищення рівня фінансової безпеки.

2 АНАЛІЗ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНИХ РЕЗУЛЬТАТІВ ДІЯЛЬНОСТІ ТОВ «ПРОГРЕС»

2.1 Загальна характеристика та аналіз фінансово-економічних результатів діяльності підприємства

Організаційно-правова форма ТОВ «Прогрес» (ТОВ «Прогрес») – товариство з обмеженою відповідальністю.

Сферою діяльності ТОВ «Прогрес» є розробка, виготовлення, поставка, введення в експлуатацію, інженерний супровід систем автоматичного управління і регулювання технологічними процесами в енергетиці та промисловості.

Товариство з обмеженою відповідальністю «Прогрес» є правонаступником «АББ-Моноліт». Компанія «АББ-Моноліт» створена в 1996 р. як спільне українсько-американське підприємство в рамках реалізації міжнародних договорів між Україною й США по конверсії ВПК.

Для забезпечення й підтримки необхідного рівня якості робіт, послуг розроблена й впроваджена система управління якістю на основі міжнародних стандартів серії ISO. Діюча в цей час версія системи управління якістю відповідає ДСТУ ISO 9001-2009.

ТОВ «Прогрес» має статус сертифікованого виробника щитового електронного й електротехнічного встаткування представництва концерну АББ в Україні.

Власні офісні й виробничі площі, стендові зразки технічних засобів, кваліфікований персонал, великий досвід роботи в сфері автоматизації (17 років) дозволяють ТОВ «Прогрес» вирішувати поставлені замовником завдання від складання проекту до введення в експлуатацію максимально ефективно.

Організаційна структура управління ТОВ «Прогрес» представлена на рис. 2.1.

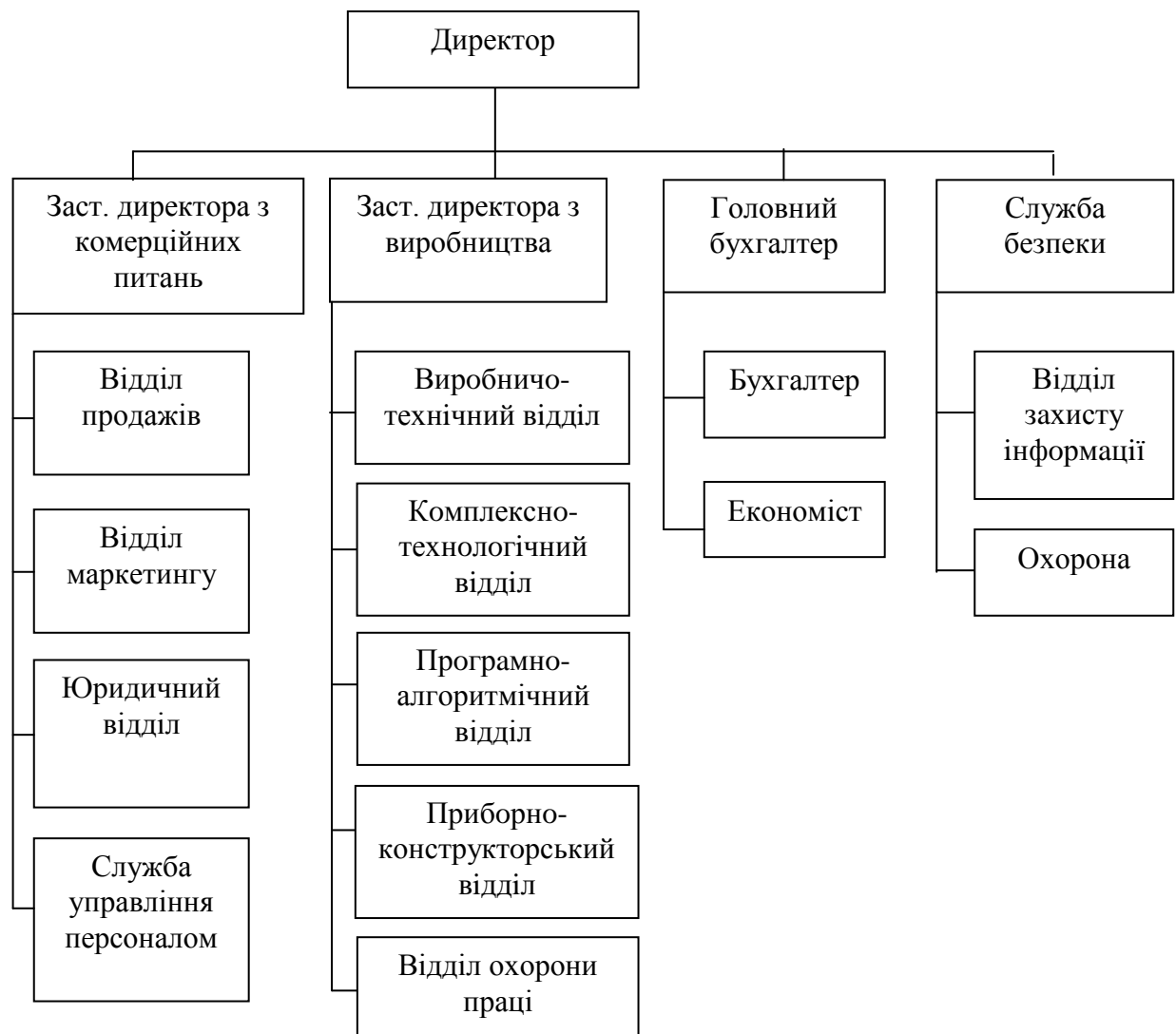

Рисунок 2.1 – Організаційна структура ТОВ «Прогрес»

Технічна й інженерна підтримка забезпечується наступними структурними підрозділами:

- комплексно-технологічний відділ;
- програмно-алгоритмічний відділ;
- приборно-конструкторський відділ;
- виробничо-технічний відділ.

За час своєї діяльності компанією реалізовані проекти на: Південно-Українській АЕС (Україна); Волгодонській АЕС (Росія); Запорізькій АЕС

(Україна); Ігналінській АЕС (Литва); Балаковській АЕС (Росія); хімічному комбінаті СWK (Німеччина, м. Бад Кестриц); Трипільській ТЕС (Україна).

ТОВ «Прогрес» пропонує замовникам широкий спектр продукції й послуг:

- розробка й впровадження функціонального програмного забезпечення на основі алгоритмів замовника;
- розробка, виготовлення, впровадження, супровід систем автоматизованого управління й регулювання технологічними процесами;
- реалізація проектів різної конфігурації по локальних обчислювальних мережах;
- модернізація систем, що експлуатуються, управління із ПК для візуалізації й архівування ходу технологічного процесу;
- поставка приладів КПП і А.

У якості апаратної платформи для створення програмно-технологічних комплексів використовуються комплектуючі модулі й вузли виробництва фірм концерну АВВ. Силами ТОВ «Прогрес» здійснюється складання й монтаж шаф (щитів) управління, розробка функціонального програмного забезпечення (нижній рівень управління) і програмне забезпечення верхнього рівня. Системи, що поставляються, є відкритими, тобто замовникові надається САПР, що дозволяє виконати модернізацію (корекцію) самостійно.

За вихідним даними замовника формується необхідна конфігурація системи управління з використанням апаратних засобів серії АС 31, АС 500, АС 700, АС 800, що серійно виготовляються концерном АВВ. Функціональне програмне забезпечення розробляється на базі алгоритмів управління (технологічних алгоритмів), які входять у вихідні дані замовника. При розробці програмного забезпечення використовуються ліцензійні (фірмові) програмні продукти (САПР, мови високого рівня).

Строки експлуатації технічних засобів становлять 24-30 років. Наробіток на відмову по різних функціях перебуває в межах 100-160 тис.

годин. Усі роботи виконуються «під ключ» з наступною інженерною підтримкою в період експлуатації.

Строки реалізації проекту й ціноутворення обговорюються й узгоджуються в кожному конкретному випадку на етапі формування техніко-економічної пропозиції.

Компанія ТОВ «Прогрес» керується ясною і чітко продуманою стратегією, заснованою на досвіді минулих років. Стратегічний підхід компанії передбачає:

- чітке позиціонування на ринку, ясне уявлення своєї ніші, планування діяльності на роки вперед;

- максимальне використання досвіду ТОВ «Прогрес» в області інформаційних технологій, плавність переходу і інтеграцію раніше придбаних напрацювань в нові завдання і проекти;

- створення універсальних продуктів, здатних задовольнити вимогам широкого кола споживачів, при цьому пріоритет віддається розробці власного програмного забезпечення, але напрямок розробки на замовлення при цьому не закривається;

- гнучку політику ліцензування та ціноутворення, кожен потенційний клієнт має можливість вибрати той варіант ліцензії на продукт, який його влаштує;

- безкомпромісний контроль якості і термінів виконання робіт;

- формування корпоративних традицій і культури, турботу про підтримку теплої атмосфери в колективі та постійне вдосконалення внутрішніх процеси.

Рішення ТОВ «Прогрес» не тільки відповідають сьогоднішнім запитам клієнта, але і є універсальною базою для побудови інформаційної системи в майбутньому. Вони спрямовані на задоволення потреб клієнта, при цьому залишаючись універсальними.

Більш детальний аналіз діяльності підприємства потребує дослідження фінансових показників стану й діяльності ТОВ «Прогрес». До числа таких показників, які традиційно підлягають аналізу, відносять прибуток, рентабельність, ліквідність, платоспроможність тощо. Саме аналіз цих показників, особливо в динаміці, дозволяє зробити висновок щодо стану підприємства, перспектив його діяльності тощо.

Методологічною основою проведення аналізу діяльності підприємств стали наукові підходи, викладені у роботах відомих науковців [30-40].

Інформаційною базою для проведення аналізу результатів діяльності підприємства стала фінансова і статистична звітність за 2017-2018 рр.

Напрямки аналізу основних фінансових та економічних показників діяльності підприємства представлені в табл. 2.1.

Таблиця 2.1 – Напрямки аналізу основних фінансових показників діяльності ТОВ «Прогрес»

Показник	Результат аналізу із використанням показника
Прибуток	Абсолютний результат використання ресурсів підприємства
Рентабельність	Ефективність використання ресурсів підприємства (класного капіталу, сукупного капіталу, активної частини основних засобів, обігового капіталу тощо)
Дохід	Масштаб діяльності підприємства, результат його функціонування
Ліквідність	Спроможність підприємства своєчасно і в повному обсязі виконувати свої короткострокові зобов'язання перед постачальниками, персоналом з заробітної плати, банками, державою тощо

Головні економічні та фінансові показники чітко відображають поточний стан діяльності підприємства та дозволяють прогнозувати його майбутній стан, характеризують різні сторони діяльності підприємства та дають можливість формувати обґрунтовані тенденції його розвитку, простежувати зміни у стані підприємства у довгостроковому та короткостроковому періоді. Поверхневий аналіз діяльності ТОВ «Прогрес» в

цілому дозволяє стверджувати, що підприємство працює прибутково, збільшуючи обсяг прибутку та обсяг наданих послуг.

Розглянемо детально поточні значення й динаміку основних фінансових показників діяльності ТОВ «Прогрес». Одним з основних показників, що характеризують діяльність підприємства, є прибуток, який відображає абсолютну результативність використання ресурсів підприємства, кінцевий результат його діяльності протягом періоду, а динаміка змін прибутку дозволяє говорити про довгострокові зміни в стані та діяльності підприємства. Інформація про прибуток ТОВ «Прогрес» за останні шість років надана у табл. 2.2.

Таблиця 2.2 – Динаміка чистого прибутку ТОВ «Прогрес»

Рік	Чистий прибуток, тис. грн.	Абсолютне відхилення, тис. грн.	Зростання до попереднього року, %
2013	912,5	-	-
2014	978,2	65,70	7,20
2015	1114,2	136,00	13,90
2016	992,5	-121,70	-10,92
2017	986,4	-6,10	-0,61
2018	1054,5	68,10	6,90

В цілому за результатами наведеної інформації можна зробити висновок, що динаміка прибутку ТОВ «Прогрес» є не дуже стабільною.

Прибуток підприємства зростав до 2015 року, але потім у зв'язку із актуалізацією загальноєкономічної кризи в Україні, діяльність підприємства погіршилася.

Діяльність ТОВ «Прогрес» залишилася прибутковою, але фінансовий результат скоротився. У 2018 році прибуток підприємства скоротився майже на 11%, що слід визнати доволі суттєвим. Очікується, що надалі прибуток ТОВ «Прогрес» збільшуватиметься, що пов'язано у першу чергу із отриманням додаткового доходу від надання ІТ-послуг та виконання спеціалізованих ІТ-проектів.

Незважаючи на спеціалізацію діяльності ТОВ «Прогрес», в подальшому керівництво підприємства планує збільшення обсягу надання ІТ послуг. На сьогоднішній день портфель замовлень ТОВ «Прогрес» на проведення ІТ-робіт є заповненим і це дозволяє сподіватися на подальше збільшення прибутку підприємства.

Для наочності динаміка прибутку ТОВ «Прогрес» представлена на рис. 2.2.

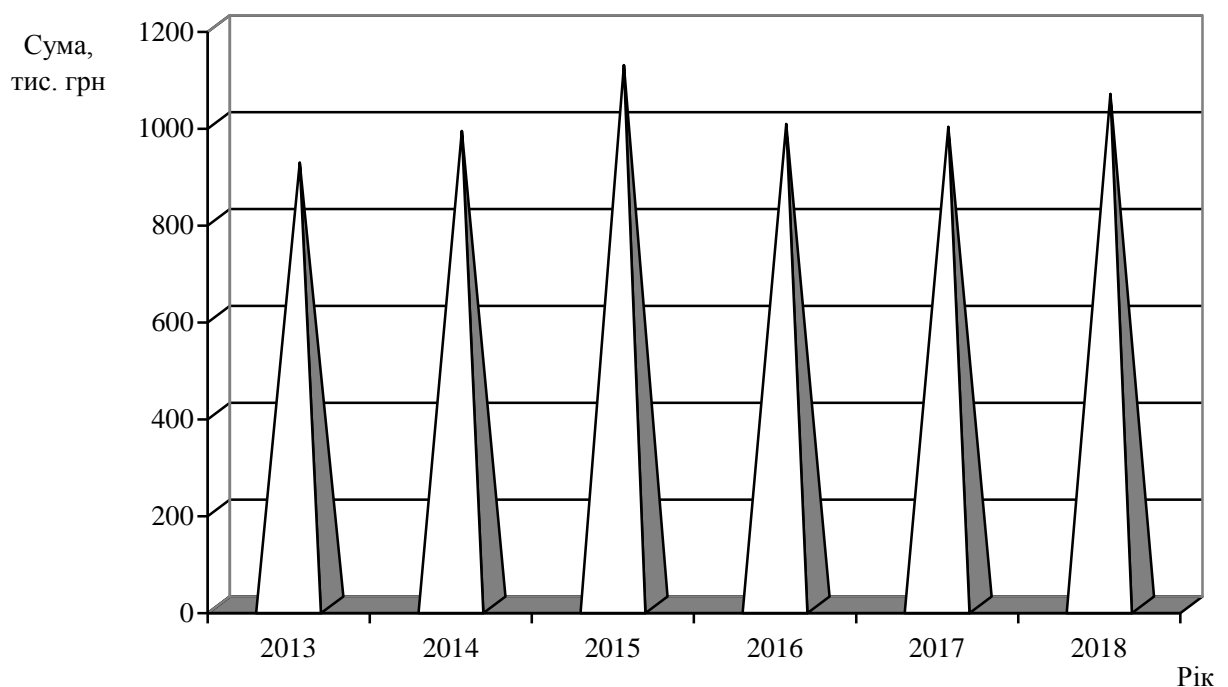

Рисунок 2.2 – Динаміка чистого прибутку ТОВ «Прогрес»

Як наочно видно на рисунку, динаміка прибутку підприємства не є стабільною, і чіткий тренд є відсутнім.

Для апроксимації лінії фактичного прибутку із використанням стандартних засобів MS Excel можна скористатися традиційними функціями. На перший погляд, лінія прибутку нагадує поліном третього або четвертого ступеню. Спроба апроксимації лінії прибутку підприємства для отримання певного тренда із використанням MS Excel дозволяє отримати наступні результати:

$$y = 5,9708x^4 - 73,042x^3 + 277,63x^2 - 318,89x + 1016,4;$$

$$R^2 = 0,7953.$$

Але, незважаючи на досить високі значення достовірності апроксимації R^2 , варто зазначити, що знайдені залежності не можна вважати достовірними трендами прибутку ТОВ «Прогрес». Це, по-перше, викликано коротким числовим рядом для первісного дослідження (тобто взято дані тільки за 6 років), а по-друге, попри отриманий результат є математично коректним, він не має необхідного економічного змісту. Таким чином можна стверджувати, що реально чіткій тренд прибутку ТОВ «Прогрес» не простежується, й за останні 5 досліджуваних років підприємство постійно отримувало прибуток. В подальшому очікується, що підприємство також працюватиме прибутково, бо зовнішнє середовище й спроможності ТОВ «Прогрес» цьому сприяють, але надійно це стверджувати не можна.

Слід зазначити, що проаналізовані значення прибутку підприємства не відображають реального руху грошових його потоків. Це в значній мірі викликано тим, що в діяльності підприємства існує дебіторська заборгованість, особливо заборгованість з боку великих замовників. Певні види діяльності ТОВ «Прогрес» сприяють виникненню такої заборгованості.

У фінансовому аналізі прибуток підприємства, характеризуючи результативність його діяльності, заслуговує бути визнаним дійсно важливим показником діяльності підприємства, й цей головний показник діяльності для ТОВ «Прогрес» дозволяє стверджувати, що в цілому діяльність підприємства є доволі стабільною. Але крім прибутку підприємства одним з важливих показників його діяльності є рентабельність, яка фактично відображає відносну ефективність використання ресурсів підприємства.

Зазвичай, рентабельність знаходять як частку від поділу результату діяльності підприємства в абсолютному вираженні (прибутку) та той ресурс, який дозволив такий результат отримати. У якості ресурсу часто виступають

обіговий капітал, витрати підприємства, власний капітал, сукупний капітал тощо. Тобто фактично можна говорити про доволі різні види рентабельності, причому для аналізу вибирається саме та рентабельність, вибір якої є найбільш доцільним та виправданим.

Зважаючи на сферу діяльності ТОВ «Прогрес», найбільш яскраво діяльність підприємства може бути відображено за допомогою показника рентабельності доходу.

Показник рентабельності доходу ТОВ «Прогрес» подано в табл. 2.3.

Таблиця 2.3 – Рентабельність ТОВ «Прогрес»

Рік	Рентабельність підприємства, %	Абсолютне відхилення, %
2013	12,04	-
2014	11,93	-0,11
2015	13,08	1,15
2016	12,56	-0,51
2017	12,15	-0,42
2018	12,70	0,56

Говорити про сталий тренд рентабельності не представляється можливим, хоча останнім часом ТОВ «Прогрес» демонструє стабільність результатів діяльності. За останні 6 років можна спостерігати певну стабільність результатів діяльності ТОВ «Прогрес», що наочно демонструє динаміка рентабельності капіталу підприємства. За останні 6 років рентабельність капіталу коливається від 11,93 до 13,08 %, що слід визнати достатнім для підприємства сфери ІТ-послуг. Наочно зміни рентабельності капіталу підприємства представлені на рис. 2.3.

Прогнозувати рентабельність капіталу ТОВ «Прогрес» достатньо важко, але в цілому динаміка останніх років демонструє спроможність ТОВ «Прогрес» успішно працювати навіть у складних умовах зовнішнього середовища.

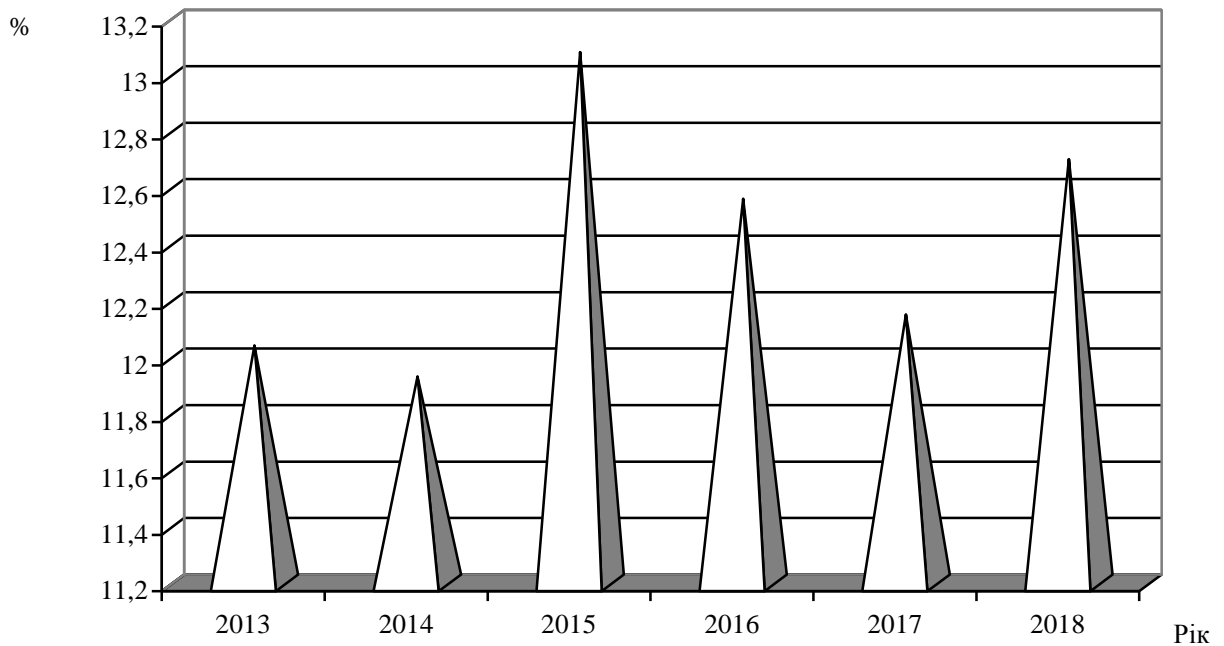

Рисунок 2.3 – Динаміка рентабельності ТОВ «Прогрес»

Після показників прибутку та рентабельності капіталу ТОВ «Прогрес» проаналізуємо динаміку доходів підприємства, аби скласти представлення про довгострокові тенденції підприємства на ринку. Динаміка доходів підприємства подана в табл. 2.4.

Таблиця 2.4 – Динаміка виручки від реалізації ТОВ «Прогрес»

Рік	Виручка від реалізації, млн. грн.	Абсолютне відхилення, млн. грн.	Зростання до попереднього року, %
2013	7,58	-	-
2014	8,2	0,62	8,18
2015	8,52	0,32	3,90
2016	7,9	-0,62	-7,28
2017	8,12	0,22	2,78
2018	8,3	0,18	2,22

За останні 5 років дохід ТОВ «Прогрес» збільшився, що зумовлено наявністю замовлень з боку клієнтів підприємства. Втім, таке збільшення надто суттєвим визнати не можна – зважаючи на динаміку інфляції.

Позитивним є той факт, що навіть у кризові часи підприємство зберегло достатній дохід й продемонструвало його стабільність.

ТОВ «Прогрес» значною мірою у формуванні доходу орієнтується на великі замовлення з розроблення спеціалізованих програмних комплексів та їхньої інтеграції під потреби замовника, й така практика себе виправдовує. Наочно динаміка доходу ТОВ «Прогрес» може бути проілюстрована на рис. 2.4.

Як можна бачити на рис. 2.4, доходи ТОВ «Прогрес» в цілому зростають. У 2016 році у зв'язку із кризою доходи підприємства скоротилися, але надалі вони тільки зростають, хоча й не так швидко, як це принципово є можливим.

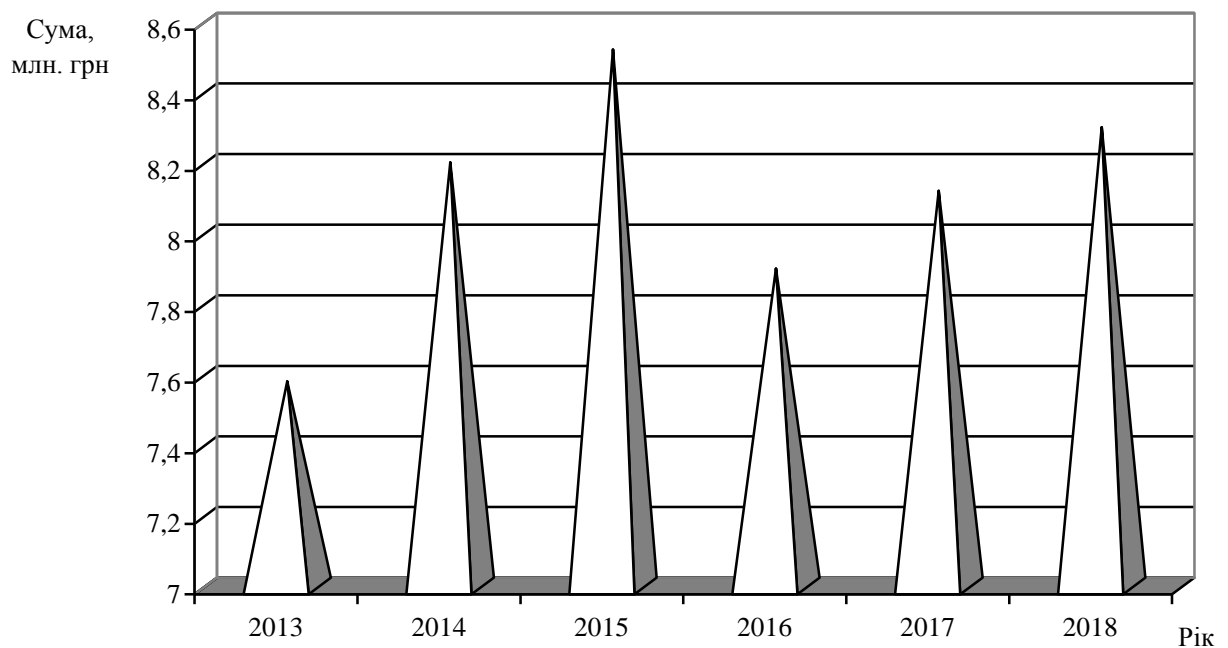

Рисунок 2.4 – Динаміка виручки від реалізації ТОВ «Прогрес»

Безумовно, для опису росту доходів підприємства не можна використовувати лінійний тренд, як це також видно, втім, якщо не брати до уваги не дуже вдалий для підприємства 2016 рік, то в цілому діяльність

ТОВ «Прогрес» з позицій формування доходу підприємства можна охарактеризувати як сталу та доволі надійну з позицій формування прибутку. Крім того, слід зазначити, що навіть в успішному 2018 році доходи не вийшли на рівень до кризового 2015 року.

Той же самий висновок може бути зроблено за результатами якісного аналізу діяльності підприємства. Протягом останніх років ТОВ «Прогрес» розширило клієнтську базу, що свідчить про зростання можливостей підприємства й накопичування певного потенціалу з цього приводу. ТОВ «Прогрес» не просто збільшує свій дохід сьогодні. Підприємство закладає значні можливості для подальшого збільшення доходу шляхом надання додаткових послуг в сфері ІТ та супутніх послуг.

Інтерес для аналізу діяльності ТОВ «Прогрес» представляє аналіз спроможності підприємства погашати свої зобов'язання. Така спроможність може бути досліджена на основі показників ліквідності та фінансової стійкості. Ліквідність відображає можливість підприємства погашати свої зобов'язання у короткостроковому періоді, фінансова стійкість - у довгостроковому. Традиційно фінансову стійкість розглядають як спроможність підприємства своєчасно і в повному обсязі виконувати свої довгострокові зобов'язання перед постачальниками, персоналом з заробітної плати, банками, державою тощо. Але для ТОВ «Прогрес» фінансова стійкість представляє значно менший інтерес – підприємство не має довгострокових кредитів та зобов'язань, отже для підприємства аналіз ліквідності представляє значно більший інтерес. Традиційно, виділяють декілька показників ліквідності: коефіцієнт загальної ліквідності, миттєвої ліквідності тощо. Для аналізу ліквідності ТОВ «Прогрес» було вибрано коефіцієнт загальної ліквідності. Такий аналіз проведено у табл. 2.5.

Таблиця 2.5 – Динаміка коефіцієнта загальної ліквідності ТОВ «Прогрес»

Рік	Значення коефіцієнта загальної ліквідності на початок звітнього року	Абсолютне відхилення	Зміна до попереднього року, %
2013	1,14	-	-
2014	1,17	0,03	2,63
2015	1,26	0,09	7,69
2016	0,98	-0,28	-22,22
2017	0,96	-0,02	-2,04
2018	1,02	0,06	6,25

Динаміка коефіцієнта загальної ліквідності ТОВ «Прогрес» наведена на рис. 2.5.

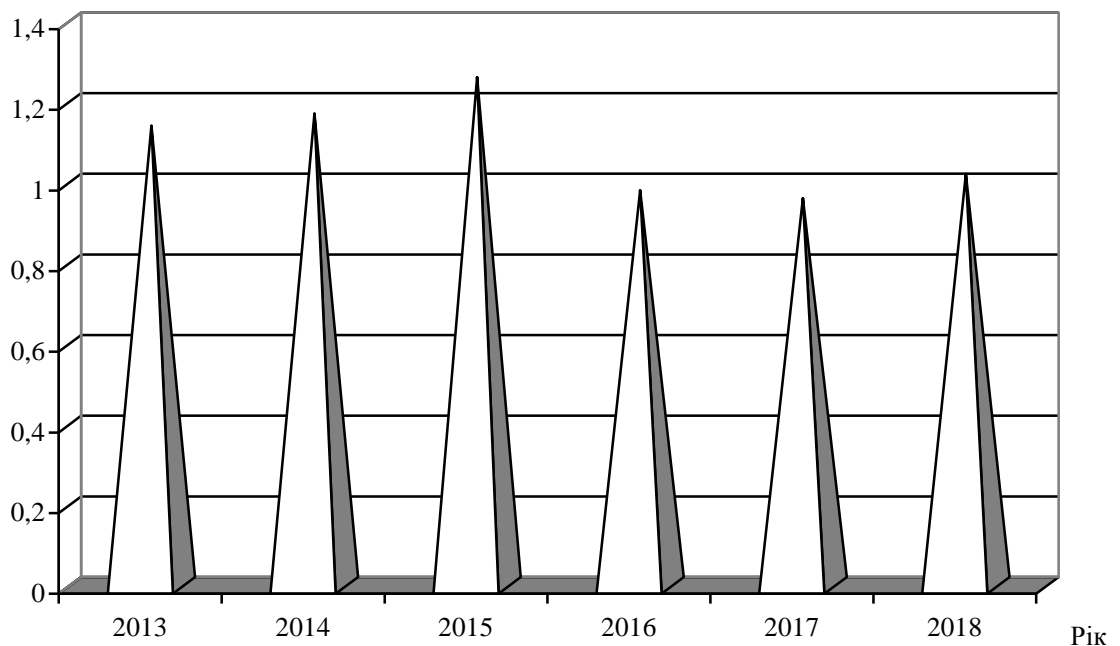

Рисунок 2.5 – Динаміка коефіцієнта загальної ліквідності ТОВ «Прогрес»

В цілому, аналіз ліквідності підприємства дозволяє дійти висновку, що ТОВ «Прогрес» постає платоспроможним підприємством, яке має достатньо коштів, аби своєчасно та у повному обсязі погашати свою поточну заборгованість, більшість якої складає заборгованість із бюджетом за

податки та соціальні платежі, та заборгованість перед працівниками підприємства із заробітної плати. Нормативне значення коефіцієнту ліквідності складає 1,0, тобто обігові кошти підприємства мають бути не меншими, ніж його поточні зобов'язання. Для ТОВ «Прогрес» це виконується. Як свідчить проведений аналіз, тільки у 2016 році стан підприємства погіршився через запізнення надходження грошових коштів, отже ліквідність підприємства зменшилася, але й таке зменшення було несуттєвим. В цілому, за останні 6 років ліквідність ТОВ «Прогрес» є достатньою для забезпечення нормального функціонування підприємства.

Безумовно, для аналізу фінансового стану ТОВ «Прогрес» можна було б використати й інші фінансові показники, наприклад, представляють інтерес показники ділової активності, рентабельності капіталу тощо. Але такі показники тільки деталізуватимуть вже представлені результати. Крім того, для підприємства сфери інтелектуальних послуг специфічні показники аналізу, які є справедливими для промислового підприємства, не є коректними, тому вони не заслуговують на увагу.

Як результат проведеного аналізу фінансових результатів діяльності ТОВ «Прогрес» можна стверджувати, що підприємство працює стабільно, є платоспроможним та стійким. Щороку підприємство завершує рік із прибутком. Стверджувати про наявність певних тенденцій в діяльності ТОВ «Прогрес» достатньо складно, незважаючи на наявність певних математичних обґрунтувань цьому, які, однак, не мають достатнього економічного змісту. В цілому, аналіз доходів, рентабельності та прибутку ТОВ «Прогрес» свідчить, що це прибуткове підприємство, яке стабільно працює та щороку збільшує обсяги своєї діяльності. Безумовно, підприємство стикається із певними складнощами через вплив загальноекономічної кризи в Україні, але успішно долає такі складнощі, про що свідчить стабільно прибуткова діяльність ТОВ «Прогрес».

2.2 Обліково-аналітичне забезпечення фінансової безпеки на підприємстві

Перехід підприємств до ринкового середовища поставив на перше місце питання фінансової безпеки: захист комерційної таємниці, резервного копіювання, управління ризиками, аналітичний аудит тощо.

Фінансова безпека підприємства полягає у захисті його від негативного впливу зовнішніх та внутрішніх загроз, порушення стану факторів стабільності, забезпечуючи тим самим стабільну реалізацію основних бізнес-інтересів та цілей юридичної діяльності. Для кожного підприємства «зовнішні» та «внутрішні» загрози абсолютно індивідуальні. Однак ці категорії включають окремі елементи, прийнятні майже для будь-якого суб'єкта господарювання.

Корпоративна фінансова безпека є успішною частиною сучасного бізнесу. За сучасних обставин успішна діяльність та економічний розвиток будь-якого підприємства значною мірою залежить від удосконалення його діяльності в галузі економічної безпеки, вираженої в частині бухгалтерського обліку та аналітичної безпеки корпоративного фінансового забезпечення.

Напрями забезпечення фінансової безпеки підприємства представлені на рис. 2.6.

Достовірна інформація потрібна для виявлення джерел ризику та їх видів. Всю інформацію про характеристики ризику можна отримати з різних джерел: разові та постійні, офіційні та неофіційні, придбані та отримані, надійні та підозрілі тощо. При цьому інформація, що використовується в аналізі, повинна бути достовірною, якісною та своєчасною.

Рисунок 2.6 – Напрями забезпечення фінансової безпеки підприємства

Кожне підприємство має власне інформаційне середовище для визначення джерела економічних ризиків. Однією з його функцій є своєчасне управління ризиками, виявлення та класифікація небезпек.

Важливою частиною організації збору інформації та роботи з виявлення ризиків є розробка спеціального плану контролю та виявлення нових ризиків, який має власну бюджетну та економічну основу.

До методів отримання початкової інформації та виявлення небезпек можна віднести:

- опитувальні листи. Є два їх типи – стандартизовані та спеціалізовані. Міжнародні консультанти або асоціації страхових компаній розробляють та використовують стандартизовані або загальні листи для уніфікації статистики та стосуються більшості підприємств. Анкета складається з декількох розділів, кожен з яких містить перелік питань, що дає повне розуміння структури та кількісних показників описаного об'єкта. Спеціалізовані анкети розроблені для конкретної діяльності, а респондентам рекомендується визначити конкретні ризики для них;

- структурна діаграма для виявлення внутрішніх ризиків, пов'язаних з управлінням якістю, маркетингом, організацією роботи тощо. Структурна схема описує характеристики структури підприємства та залежить від типу управління та принципу функціонального поділу. В основному структурна діаграма може визначати внутрішні ризики, такі як дублювання функцій відділів компанії, залежність і концентрація, і може визначати, чи були встановлені хороші зв'язки між різними відділами компанії;

- потокові діаграми визначають основні небезпеки у виробничому процесі і дозволяють приблизно оцінити надійність та ефективність виробничих елементів вузла. У той же час потокові діаграми не можуть визначити ймовірність ризику без інших джерел інформації. Типи поточкових діаграм поділяються на три категорії: опис окремих технічних процесів

всередині підприємства; набір виробничих процесів та засобів управління; технологічний ланцюг, де підприємство – це окрема ланка;

– інспектування надає можливість отримати більше інформації та перевірити їхню точність та повноту на місцях. Існують деякі несподівані огляди об'єктів та заходи раннього попередження;

– аналіз звітів важливий для виявлення фінансових, комерційних та ділових ризиків. Фінансові та управлінські документи фіксують усі події, пов'язані з підвищеним або зменшеним ризиком.

Під час аналізу фінансових та управлінських документів менеджери систематично використовують усю наявну інформацію для виявлення ризиків, пов'язаних із умовами контракту, ефективністю фінансових ресурсів компанії та виконанням зобов'язань. Наявність надійного менеджера з ділової інформації дозволяє йому швидко приймати найкращі фінансові чи ділові рішення, що впливає на точність рішень та зменшує витрати та збільшує прибуток. Належне використання інформації при завершенні транзакції мінімізує можливість фінансових витрат.

В цілому управління ризиками повинно бути дуже динамічним. Ефективність його роботи значною мірою залежить від швидкості реакції на зміни ринкових умов, економічних умов та фінансового стану об'єкта управління. Тому управління ризиками повинно базуватися на знаннях стандартного набору методів управління ризиками, здатності швидко та всебічно оцінювати конкретні економічні умови та здатності швидко знайти найкраще, якщо не єдине, рішення.

Надзвичайне значення хеджування ризику в системі резервного копіювання призвело до висновку про необхідність розробки фірмових стандартів бухгалтерського та аналітичного забезпечення для аналізу складання резервних систем компанії. Дослідження базується на систематичній основі.

Така система має відповідати таким умовам:

- поведінка кожного елемента впливає на загальну поведінку;
- поведінка елементів та їх вплив на загальне взаємозалежні;
- якщо є підгрупи елементів, кожна підгрупа впливає на загальну поведінку і жодна з них не має цього ефекту незалежно.

Виходячи з цих позицій, необхідно використовувати стандарти, розроблені та перевірені компанією, для надання бухгалтерської та аналітичної підтримки для сукупного аналізу резервної системи компанії. Стандарт пропонує 4 основні компоненти системи резервного копіювання компанії:

- агрегація (агрегація набору резервних систем);
- резервування (статутні, резерви оцінки та регулятори);
- страхування (застава, гарантія, спільна діяльність, субсидії тощо);
- хеджування (управління активами та пасивами, форварди, свопи, ф'ючерси).

Деякі роз'яснення повинні бути зроблені при описі різних компонентів агрегації резервної системи. Оцінка страхування майна часто далека від реальності.

На практиці страхова вартість майна зазвичай становить 30-60 % ринку, що призводить до того, що механізм страхування як резерв насправді не працює. Система страхування особливо неефективна двома способами: зменшенням страхової вартості майна; відсоток вартості використовуваного майна є занадто низьким, оскільки значення, що використовується на міжнародному рівні, становить близько 80 %.

Однією з ефективних галузей страхування є система гарантій держави, банківських партнерів та інших організацій.

Сьогодні вітчизняний облік поступово адаптується до потреб ринкової економіки та економічних методів управління організаціями.

Комплексне вивчення витрат виробництва може бути використане в ринковій економіці для різних цілей. Виробничі витрати повинні бути організовані таким чином, щоб їх можна було встановити на фактичні рівні на місці та в місці призначення.

Ефективна робота системи обліково-аналітичного забезпечення на підприємстві залежить не тільки від її складності, організації та ефективності, а й від чіткого визначення її структури.

Інформаційно-методичною основою проведених досліджень були наукові праці в галузі економіки підприємства, економічного і фінансового аналізу, економічної діагностики діяльності підприємства [43-50].

3 НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ОЦІНКИ ТА УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВОЮ БЕЗПЕКОЮ ПІДПРИЄМСТВА

3.1 Концептуальна схема оцінки та управління фінансовою безпекою підприємства

Основні завдання забезпечення фінансової безпеки корпоративних підприємств включають оцінку рівня фінансової безпеки, виявлення та оцінку факторів, які впливають на фінансову безпеку, розроблення на основі цього системи заходів щодо усунення загроз, небезпечних наслідків.

Як показано в попередніх розділах роботи, існує багато методів в теорії та практиці фінансового управління, які можуть бути використані для визначення рівня фінансової безпеки суб'єкта господарювання. У процесі аналізу фахової наукової літератури методи, які можна визначити для визначення рівня фінансової безпеки корпорацій, можна поділити на кілька категорій (рис. 3.1) [51].

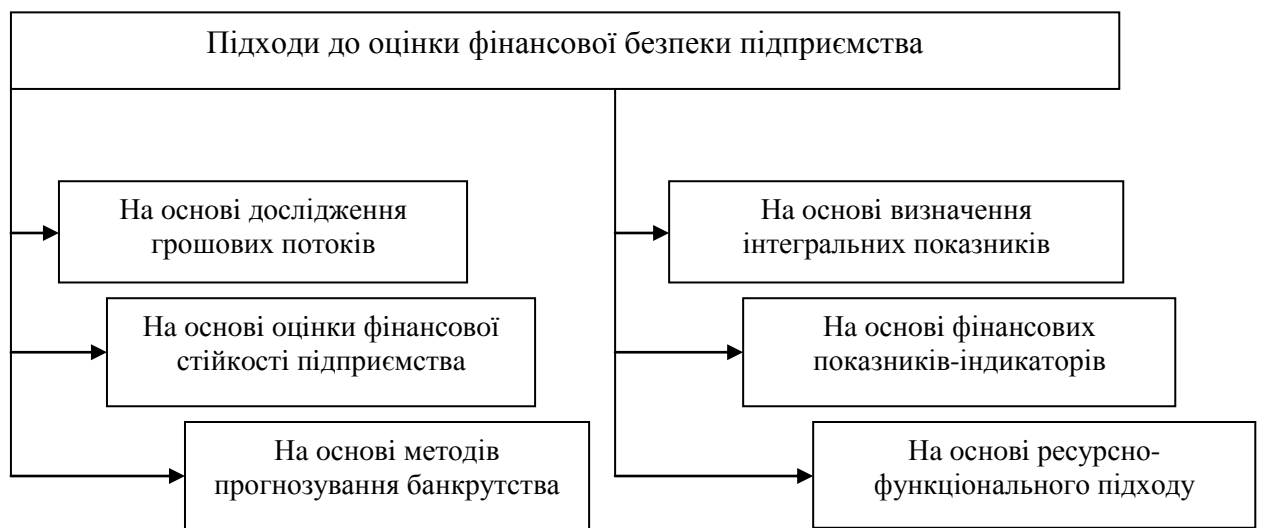

Рисунок 3.1 – Методи оцінки рівня фінансової безпеки підприємства

У першій групі методів оцінки корпоративної фінансової безпеки рекомендується оцінювати рівень фінансової безпеки суб'єктів господарювання на основі дослідження корпоративних грошових потоків, тобто показників чистого грошового потоку в розрізі видів фінансової та господарської діяльності підприємств, за допомогою встановлених динамічних фінансових показників. При цьому показник чистого грошового потоку є індикатором ефективності господарської діяльності підприємства та характеризує його фінансовий стан.

Аналізуючи показники, що використовуються в діяльності, необхідно враховувати той факт, що позитивне значення чистого грошового потоку не завжди гарантує фінансову стабільність підприємства, оскільки грошовий потік тісно пов'язаний з усіма сферами діяльності підприємства, включаючи операції, фінанси та інвестиції [52].

Цей підхід вузький, оскільки не охоплює всіх сфер, що впливають на фінансову безпеку бізнесу. Крім того, цей метод використовує менш інформативні абсолютні показники (на відміну від відносних). Крім того, вони не розглядають (або частково враховують) вплив часу на корпоративну фінансову безпеку. Зазвичай цей метод використовується для визначення оперативних цілей та завдань.

Науковцем С. М. Ілляшенко [53] запропоновано оцінити фінансову безпеку підприємства на основі аналізу фінансової стійкості, міра якої визначається на основі достатності оборотних коштів (власних чи позикових) виробничої та збутової діяльності. Найбільша проблема цього методу полягає в тому, що він враховує лише платоспроможність підприємства і не охоплює багатьох аспектів фінансової діяльності, таких як ділова репутація та прибутковість, що знижує точність фінансової безпеки.

У теорії фінансового менеджменту та антикризового управління, як правило, рекомендується використовувати метод прогнозування банкрутства

для аналізу фінансової безпеки підприємств. Серед найбільш відомих можна зазначити: моделі Альтмана, Таффлера, Спрінгейта, Р. Ліса, Терещенка метод рейтингової оцінки Сайфуліна Р. і Кадикова Г.

Згідно з результатами аналізу, більшість існуючих моделей не застосовуються до вітчизняної практики ведення бізнесу. Аналіз суб'єктів господарювання, які безпосередньо переносять ці моделі у вітчизняну економіку, неможливий в силу багато концептуальних (особливості організації діяльності підприємств у різних країнах) та організаційних причин (статистична основа розрахунків).

Автори Ю. Б. Кракос та Р. О. Разгон рекомендують наступне для оцінки рівня фінансової безпеки компанії. По-перше, рекомендується розглядати корпоративну фінансову безпеку як комплексну цінність, оскільки вона досліджує різні компоненти, включаючи ефективність корпоративного управління, платоспроможність та фінансову стабільність, стійкість бізнесу на ринку та інвестиційну привабливість. Для кожного компонента фінансової безпеки компанії за допомогою експертів необхідно вибрати показники, які найбільш точно відображають цей компонент. По-друге, для визначення рівня фінансової безпеки підприємства необхідно розуміти його критерії оцінки. З цією метою ми вводиться поняття «еталонного» підприємства, яке є найкращим рівнем фінансової безпеки («ідеальним»). Загальний показник корпоративної фінансової безпеки може бути визначений як сума пов'язаних комплексних показників [54]:

$$S\Phi БП = SY + S\Pi\Phi + S\Delta A + SPC + S\Pi\Pi, \quad (3.1)$$

де $S\Phi БП$ – інтегральний показник фінансової безпеки підприємства, бали;

SY – комплексний показник оцінювання ефективності управління, бали; цей показник враховує рентабельність активів, рентабельність власного

капіталу, загальну рентабельність продажу з валового прибутку, рентабельність продукції;

СПФ – комплексний показник оцінювання платоспроможності та фінансової стійкості, бали; враховує коефіцієнт поточної ліквідності, абсолютної ліквідності, співвідношення кредиторської та дебіторської заборгованості, забезпечення власними обіговими коштами, маневреності власного капіталу;

СДА – комплексний показник оцінювання ділової активності, бали; враховує показники оборотності активів, основних засобів, оборотних активів, грошових коштів, власного капіталу;

СПС – комплексний показник оцінювання ринкової стійкості, бали; враховує коефіцієнти автономії, фінансового ризику, маневреності оборотних активів, мобільності та індекс постійного активу;

СІІІ – комплексний показник оцінювання інвестиційної привабливості, бали. Враховує коефіцієнт чистої виручки, показник чистого прибутку на акцію, коефіцієнт реінвестування прибутку, стійкого економічного зростання, показник маржі прибутку [54].

Основна перевага цього методу полягає в тому, що він намагається виконати складні оцінки, але має свої недоліки. Тобто використання експертного голосування може зробити оцінку суб'єктивною. Дискусійним є перелік структурних компонентів, на які посилається автор, та метод визначення рівня безпеки окремого елемента та його загальний рівень.

Деякі дослідники вважають, що для визначення фінансової безпеки підприємства потрібен індикаторний метод, при якому рівень безпеки визначається показниками [55, 56].

Інший метод оцінки рівня фінансової безпеки розглядається в рамках ресурсно-функціонального підходу, де рекомендується оцінювати кожен функціональний компонент фінансової безпеки, а потім професійно

визначати загальні показники. Функціональна структура корпоративної фінансової безпеки визначається такими елементами: бюджет; валютний грошовий банкінг; інвестиції; страхування запасів [53, 57, 58]. Прихильником такого підходу є Б. В. Губський, який детально розглядає компоненти фінансової безпеки (фінансову, валютну, валютну, банківську, бюджетну та податкові системи) та наголошує на необхідності врахувати внутрішні та зовнішні негативні наслідки [59]. Аналогічної точки зору дотримується Л. О. Матвійчук. [58].

Однак слід зазначити, що різні структурні елементи та характерні показники фінансової безпеки мають різні характеристики, згідно з проведеним аналізом наукової літератури можна зазначити, що досліджуваний метод передбачає обчислення великої кількості показників для оцінки. Хоча ресурсно-функціональний підхід є найбільш корисним. Крім того, компанії можуть розробити комплекс заходів щодо запобігання загрозам та оцінити їх у всіх напрямках. З цієї причини рівень фінансової безпеки при такому підході можна визначити порівнянням з попереднім періодом (тобто динамічним) або порівнянням з конкуруючими компаніями.

Розробляючи метод оцінки рівня економічної безпеки, слід вважати, що однією із стратегічних цілей компанії є забезпечення її здатності протистояти фінансовим втратам, які можуть її спричинити, змінити структуру капіталу або примусово усунути існуючі небезпеки та загрози для капіталу.

Фінансові менеджери з питань безпеки на основі ефективності повинні моделювати розвиток підприємства у таких напрямках [60]:

- довгострокова гарантія фінансового балансу компанії, стабільності, платоспроможності та ліквідності;
- відповідність потреб у фінансових ресурсах для сталого розширення корпоративного відтворення;

- забезпечення достатньої фінансової незалежності для підприємства;
- здатність протистояти існуючим небезпекам та загрозам, які можуть спричинити фінансові втрати або бажано змінити структуру капіталу або примусово ліквідувати бізнес;
- забезпечення гнучкості у прийнятті фінансових рішень;
- розробка заходів, спрямованих на захист фінансових інтересів власника.

Для діагностики фінансової безпеки слід використовувати систему індикаторів, яка враховує конкретні галузеві характеристики компанії, які є найбільш характерними та стратегічно важливими для неї. Для оцінки також важливо вибрати загальний стандарт (загальні показники), який відповідає таким вимогам [61]:

- є чітко фіксовані границі;
- порівнянність різних оцінок рівня фінансової безпеки підприємства та інших підприємств галузі. Показники повинні бути надійними і порівнянними в різні періоди. Вони можуть бути узагальнені (інтегровані) для їх галузей і, нарешті, відносно незалежні один від одного для забезпечення достатнього порівняння;
- простота та доступність методів розрахунку на основі облікових даних.

Таким чином, проводячи аналіз методів оцінки корпоративної фінансової безпеки, можна зазначити, що оцінка фінансової безпеки корпорації є складним процесом, що передбачає наявність взаємопов'язаних та взаємодоповнюючих елементів, які можна розділити на три блоки (рис. 3.2).

Постановочний блок, містить постановку проблеми оцінки, а саме – визначення її мети і завдань.

Рисунок 3.2 – Концептуальна схема оцінки фінансової безпеки підприємства

Метою оцінки фінансової безпеки підприємства є виявлення руйнівного впливу негативних факторів та розробка і застосування заходів щодо запобігання виявлених загроз. При цьому основними завданнями оцінки фінансової безпеки можуть бути:

- оцінка фінансового стану та перспектив розвитку;
- визначення негативних тенденцій;
- визначення причин, джерел та характеру впливу руйнівних факторів на фінансовий стан;
- прогнозування впливу негативних факторів;
- систематичний аналіз ситуації та тенденцій розвитку;
- розробка контрзаходів проти загроз та небезпек.

Об'єктивність процесу оцінювання забезпечується за допомогою набору принципів оцінювання (ці принципи оцінки є основними правилами оцінки фінансової безпеки).

Методичний блок включає підходи, методи, принципи, критерії та показники оцінки економічної безпеки; вони відображають методологічні аспекти процесу оцінки фінансової безпеки.

З огляду на цілі, оцінка корпоративної фінансової безпеки повинна дотримуватися загальних та специфічних принципів, таких як систематичність, об'єктивність, адекватність, складність, взаємність, універсальність, унікальність, ефективність тощо.

Інтерпретаційний блок включає оцінку фінансової безпеки та рішення про надання цього рішення.

Таким чином, на практиці для оцінки рівня фінансової безпеки підприємства рекомендується використовувати комплекс методів: ресурсно-функціональний, нормативний та інтегральний.

3.2 Оцінка рівня фінансової безпеки ТОВ «Прогрес»

У сучасних умовах господарювання більшість вітчизняних підприємств перебувають у кризовому стані та переживають спад виробництва. Вихід компанії з кризового стану означає насамперед ефективне використання фінансів, матеріалів, праці, інформації, технологій та процесів. З точки зору процесу глобалізації та стратегічного розвитку стан цих ресурсів та підприємницьких можливостей, що забезпечують стабільний та динамічний розвиток підприємства, представляє економічну безпеку підприємства.

Тому економічна безпека підприємства означає стійкий розвиток (тобто рівновагу та стійкість), який полягає у досягненні стабільної роботи шляхом ефективного використання різних ресурсів та підприємницьких можливостей, динамічної науки та техніки та соціального розвитку для запобігання негативних внутрішніх та зовнішніх впливів (загрози).

Для забезпечення ефективної роботи підприємства в сучасних динамічних умовах необхідно вжити відповідних заходів для моніторингу діяльності щодо забезпечення та підтримки економічної безпеки підприємства.

Забезпечення умов для корпоративного економічного зростання є увагою багатьох вчених. Найбільшою небезпекою, що стоїть перед підприємством, є можливість втрати виробництва, фінансів, персоналу, технології та процесів та екологічного потенціалу, що, в свою чергу, призводить до погіршення його фінансового стану, зниження конкурентоспроможності та збільшення ризику діяльності. Ефективність підприємства безпосередньо залежить від ефективності його фінансової діяльності, що обумовлює актуальність питань його фінансової безпеки.

І. А. Бланк [62] пропонує загальні характеристики фінансової безпеки підприємств:

– фінансова безпека виступає як головний та найважливіший структурний елемент корпоративної економічної безпеки;

– фінансова безпека – це кількісна та якісна система показників фінансового стану підприємства, що відображає фактичний рівень захисту його фінансових інтересів;

– фінансова безпека створює фінансових передумови для сталого розвитку компаній.

Методичні підходи до оцінки рівня економічної безпеки підприємства можна класифікувати за критеріями, наведеними на рис. 3.3.

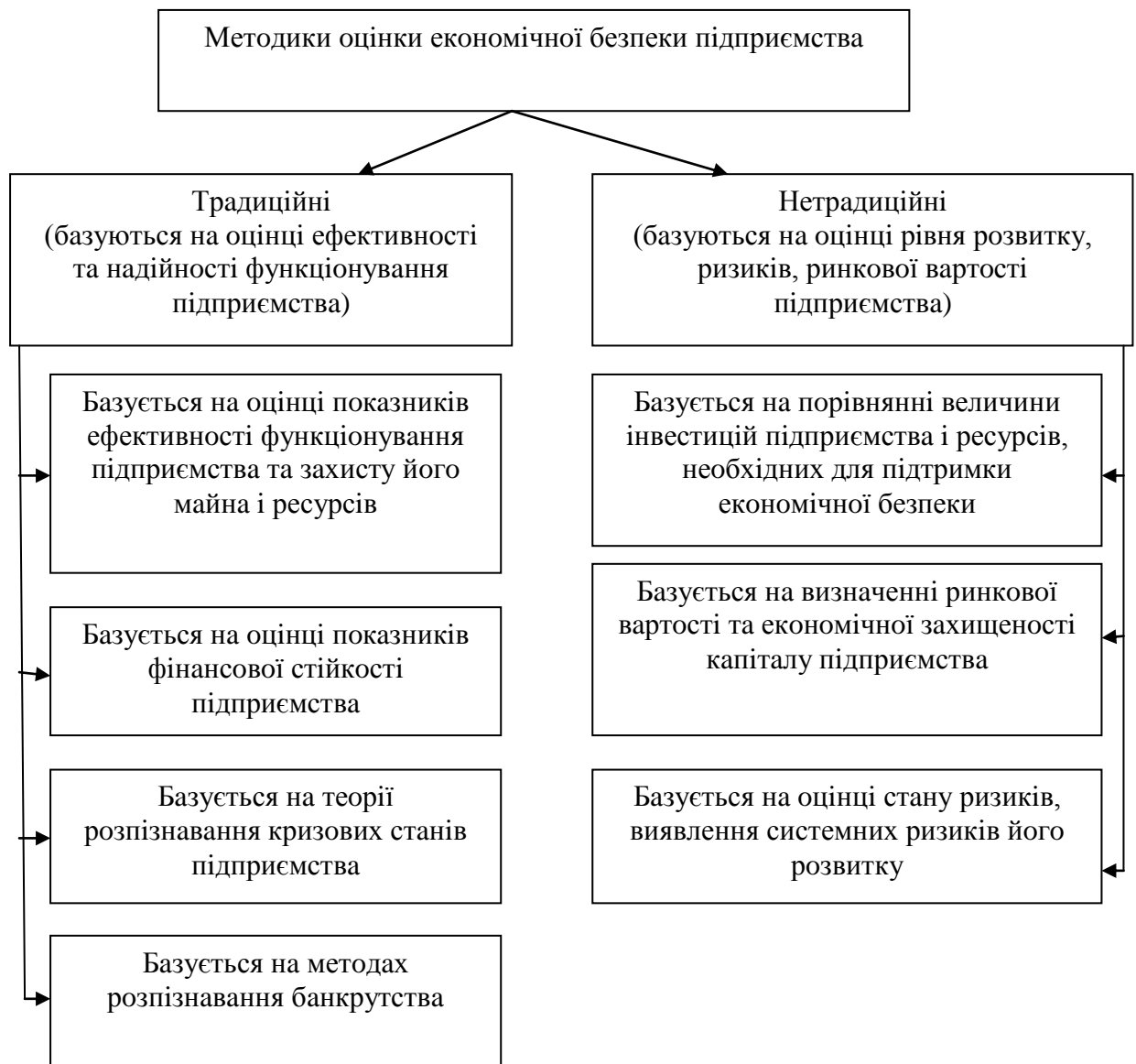

Рисунок 3.3 – Методичні підходи до оцінки рівня економічної безпеки підприємства

У той же час існуючі підходи можна розділити на дві категорії: підходи призначені для оцінки рівня економічної безпеки всього підприємства, і підходи, призначені для оцінки різних складових економічної безпеки. Однак загальними недоліками існуючих підходів є пріоритетність відповідних показників оцінювання та складність проведення та інтерпретації результатів оцінювання. Крім того, динамічна кон'юнктура ринку вимагає від керівництва швидкого реагування на вплив зовнішніх та внутрішніх факторів навколишнього середовища, через що нерозумно використовувати складні та трудомісткі методи.

Практичним інструментом визначення фінансової безпеки підприємства може бути розробка та впровадження експрес-діагностики, яка дасть змогу підприємствам приймати рішення в найкоротші терміни та з найвищою ефективністю.

За відсутності адекватної інформаційно-аналітичної підтримки, властивої майже кожному вітчизняному підприємству, метод оцінки рівнів фінансової безпеки повинен базуватися на традиційних показниках, що використовуються при плануванні, обліку та аналізі корпоративної економічної діяльності. На сьогоднішній день одним з найпоширеніших показників є показник, який оцінює фінансовий стан компанії, відображаючи стан фінансово-господарської діяльності підприємства, наявність, розташування, використання та надходження корпоративних ресурсів.

Розглядаючи економічну безпеку підприємства, особливо фінансову безпеку, як один із її компонентів, слід наголосити на необхідності використання інтегрального показника для вимірювання фінансової безпеки підприємства.

Як зазначають автори Г. О. Портнова та В. М. Антоненко «логічної завершеності і достатньої об'єктивності результатів аналізу можна досягти, тільки якщо з'єднати в загальний синтетичний показник основні коефіцієнти, що характеризують фінансово-господарську діяльність підприємства» [63].

У результаті проведених досліджень у роботі запропоновано певну послідовність етапів діагностики рівня фінансової безпеки підприємств.

Спочатку здійснюється визначення переліку фінансових показників, які будуть використані для діагностики фінансової безпеки підприємства і які можливо розрахувати на основі даних відкритої бухгалтерської звітності (форми 1 «Баланс» та форми 2 «Звіт про фінансові результати»).

Нормування значень обраних показників здійснюється за формулою [64]:

$$a_i = \left(\frac{I_{i\phi}}{I_{in}} \right)^n, \quad (3.2)$$

де $I_{i\phi}$, I_{in} – фактичне і нормальне значення i -го показника відповідно;

n – показник ступеня (для показника типу «мінімум» дорівнює 1, для показника типу «максимум» дорівнює -1).

Наступним етапом є розрахунок інтегральних показників рівня фінансової безпеки підприємства. Такий розрахунок запропоновано здійснити шляхом згортання показників фінансової стійкості, ліквідності та платоспроможності в єдиний показник за допомогою графічного методу.

Згідно з цим інтегральний показник визначається як площа багатокутника, число вершин якого відповідає числу часткових показників, які враховуються [64]:

$$R_{intj} = \sum_{i=1}^n \frac{1}{2} \sin \frac{360}{n} \left[\sum_{i=1}^{n-1} a_i^j a_{i+j}^j + a_i^j a_n^j \right], \quad (3.3)$$

де R_{intj} – інтегральний показник фінансової безпеки j -го підприємства;

n – кількість показників, що оцінюються;

i – індекс поточного показника;

a – довжина відрізка, що відповідає значенню показника.

Для можливості побудови порівняльної характеристики інтегральних показників пропонується розрахувати за цією формулою нормативний

інтегральний показник ($R_{\text{інт.норм}}$), граничний інтегральний показник ($R_{\text{інт.граничн}}$) та фактичний інтегральний показник ($R_{\text{інт}}$).

За допомогою отриманих значень інтегральних показників можливо охарактеризувати рівень фінансової безпеки підприємства (табл. 3.1).

Таблиця 3.1 – Градація рівнів фінансової безпеки підприємства

$R_{\text{інт.граничн}} > R_{\text{інт}} > R_{\text{інт.норм}}$	$R_{\text{інт.граничн}} < R_{\text{інт}} < R_{\text{інт.норм}}$	$R_{\text{інт}} < R_{\text{інт.граничн}}$; $R_{\text{інт}} < R_{\text{інт.норм}}$
стабільний	задовільний	критичний

Запропонований підхід апробовано на даних ТОВ «Прогрес».

У табл. 3.2 і табл. 3.3 та на рис. 3.4 і рис. 3.5 наведено основні показники, що характеризують фінансову стійкість та платоспроможність ТОВ «Прогрес».

Таблиця 3.2 – Показники фінансової стійкості ТОВ «Прогрес»

Показник	Нормативне значення	Граничне значення	Фактичне значення			Абсолютне відхилення	
			2016	2017	2018	2017-2016	2018-2017
Коефіцієнт концентрації власного капіталу	>0,5	0,7	0,53	0,48	0,54	-0,05	0,06
Коефіцієнт фінансової залежності	2	1	1,89	2,09	1,87	0,20	-0,22
Коефіцієнт концентрації позикового капіталу	<0,5	0,7	0,47	0,52	0,46	0,05	-0,06
Коефіцієнт структури довгострокових вкладень	0,5	0,7	0,14	0,09	0,25	-0,05	0,16
Коефіцієнт довгострокового залучення позикових коштів	<0,5	1,5	0,14	0,10	0,22	-0,04	0,12
Коефіцієнт співвідношення позикових та власних коштів	0,1	1	0,89	1,09	0,87	0,20	-0,22

Таблиця 3.3 – Показники платоспроможності ТОВ «Прогрес»

Показник	Нормативне значення	Граничне значення	Фактичне значення			Абсолютне відхилення	
			2016	2017	2018	2017-2016	2018-2017
Коефіцієнт поточної ліквідності	>1,5	2	0,79	0,80	0,87	0,01	0,07
Коефіцієнт покриття	>1,0	2	0,97	0,88	1,29	-0,09	0,40
Коефіцієнт швидкої ліквідності	0,6-0,8	1	0,71	0,70	0,80	-0,01	0,10
Коефіцієнт абсолютної ліквідності (платоспроможності)	0,1	0,2	0,01	0,05	0,004	0,05	-0,05
Коефіцієнт покриття запасів	0	0,5	3,67	4,87	2,63	1,2	-2,24
Коефіцієнт фінансової автономії	0,5	1	0,53	0,48	0,54	-0,05	0,06

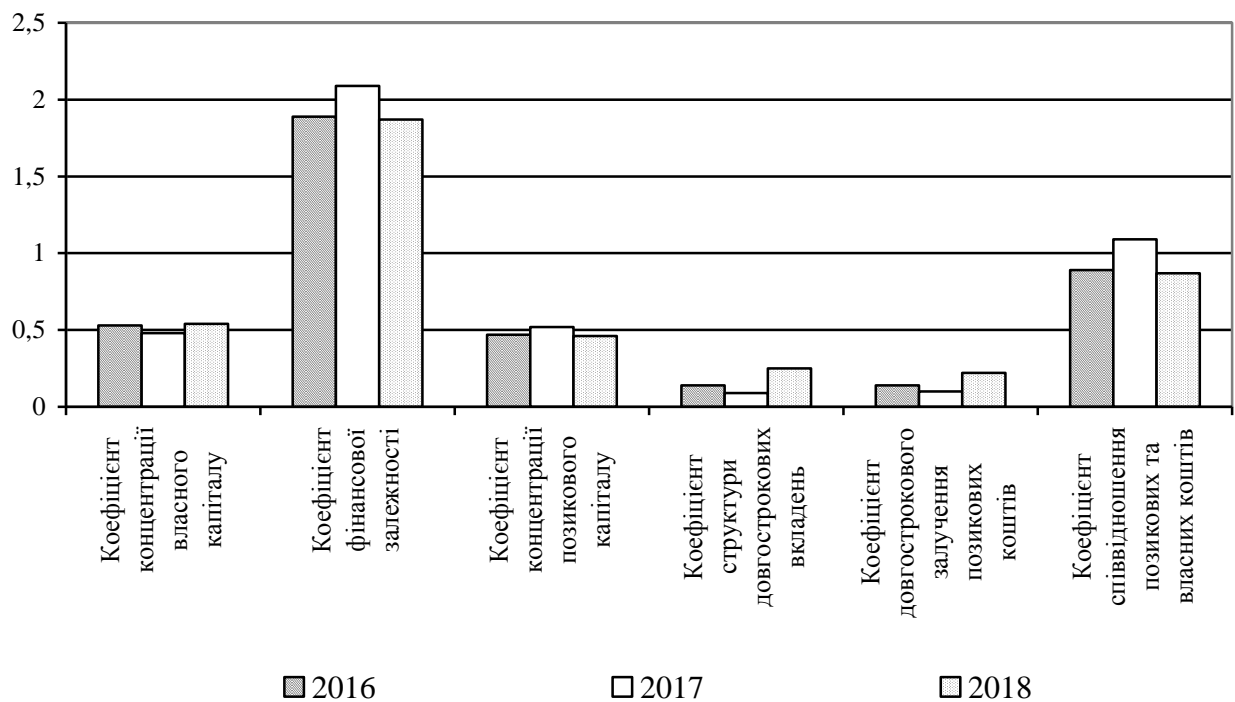

Рисунок 3.4 – Показники фінансової стійкості ТОВ «Прогрес»

На основі даних таблиць було побудовано діаграму «Паук», яка дає можливість наочної інтерпретації отриманих результатів (рис. 3.6), що дозволяє швидко визначити поточний стан фінансової безпеки підприємства, а також стан фінансової безпеки, до якого варто прагнути.

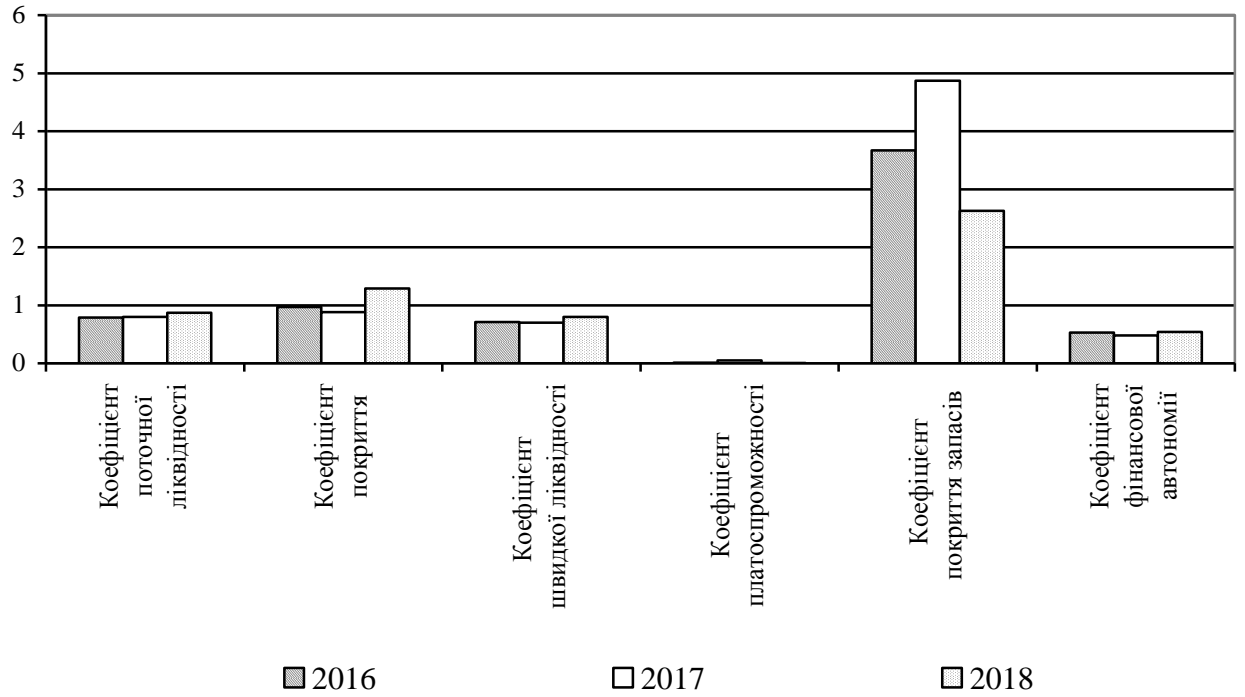

Рисунок 3.5 – Показники платоспроможності ТОВ «Прогрес»

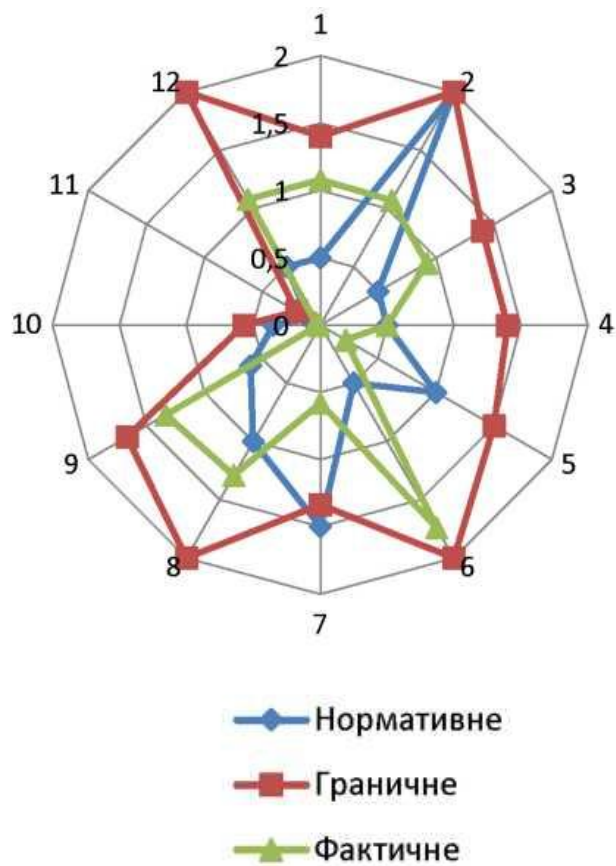

Рисунок 3.6 – Графічна інтерпретація рівня фінансової безпеки підприємства

Для переведення показників ліквідності та платоспроможності у порівняльний вигляд наступним кроком має стати нормування показників відповідно до формули (3.2).

Для цього необхідно прийняти припущення про те, що якщо позитивне значення для підприємства має зростання показника його вважатимемо за показник типу «максимум» (дорівнює -1) і відповідно показники, які повинні мати тенденцію до зниження, приймаємо за показники типу «мінімум» (дорівнює 1).

Інтегральні показники за графічним методом представляють собою площу багатокутника розраховану за формулою (3.3).

Результати розрахунків наведено в табл. 3.4 та на рис. 3.7.

Таблиця 3.4 – Результати розрахунку інтегральних показників оцінки фінансової безпеки ТОВ «Прогрес»

Показник	Нормативне значення	Граничне значення	Фактичне значення
Значення інтегрального показника	1,661	6,398	1,948

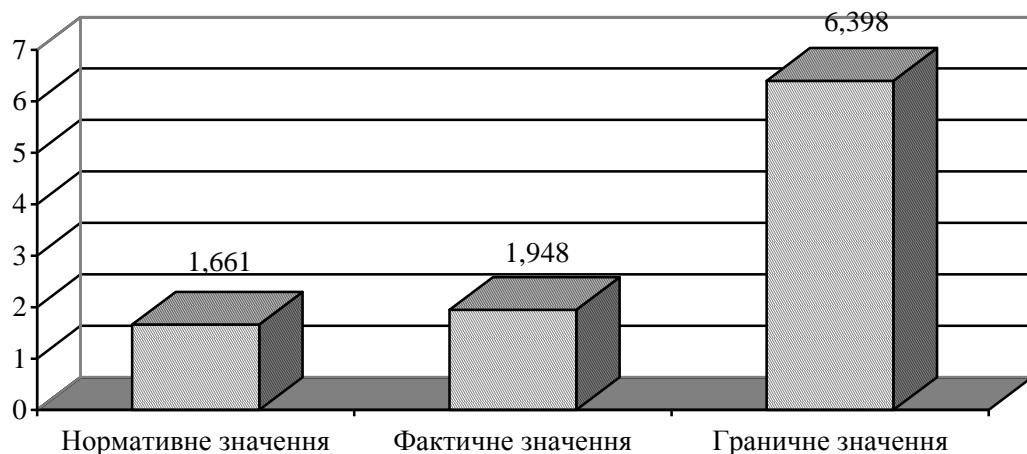

Рисунок 3.7 – Інтегральний показник оцінки фінансової безпеки ТОВ «Прогрес»

Таким чином, проведене дослідження свідчить про те, що значення фактичного інтегрального показника рівня фінансової безпеки підприємства знаходиться у межах нормативного та граничного, що дозволяє охарактеризувати стан фінансової безпеки підприємства, як стабільний.

Проведене дослідження дозволяє зробити наступні висновки:

– на сьогоднішній день фінансова безпека на сьогоднішній день є однією з найбільш актуальних і значущих, проте наукові підходи та методичне забезпечення щодо оцінювання рівня фінансової безпеки підприємств потребують подальшого дослідження і вдосконалення;

– напрямки вдосконалення оцінки фінансової безпеки підприємств є індивідуальними – їх необхідно вести шляхом відбору необхідних для конкретного суб'єкта фінансових коефіцієнтів та побудови інтегрального зведеного показника, який може бути покладено в основу подальшого оцінювання рівня фінансової безпеки підприємства;

– для об'єктивного оцінювання фінансової безпеки підприємств пропонується вимірювати відносно нормального та критичного значення інтегрального показника та аналізувати його зміни у динаміці;

– практичне застосування оцінки фінансової безпеки підприємств дозволить отримувати об'єктивну інформацію щодо фінансового стану підприємства та визначати конкретні напрямки підвищення рівня їх фінансової безпеки.

Практична значущість отриманих результатів полягає у тому, що запропоновані практичні рекомендації можуть бути використані підприємствами будь-якої галузі для оцінки та управління фінансовою безпекою підприємства.

ВИСНОВКИ

У першому розділі роботи розглянуто теоретичні підходи щодо сутності та методів оцінки фінансової безпеки підприємства.

Фінансова безпека підприємства є фінансовим станом і фінансовою стабільністю, що здатні забезпечити підприємству ефективне функціонування.

Відповідно до аналізу літератури, основними напрямками досліджень питань корпоративної фінансової безпеки є:

- оцінити фінансову безпеку компанії на основі методів прогнозування її стабільної діяльності та оцінки загрози банкрутства;
- оцінити фінансову безпеку компанії в рамках системи економічної безпеки компанії.

Виділено внутрішні та зовнішні загрози фінансової безпеки підприємства.

На сьогодні існують різні підходи щодо методів оцінки фінансової безпеки підприємства.

Узагальнено критерії оцінки рівня фінансової безпеки підприємства.

Індикаторний критерій передбачає співставлення існуючих значень показників фінансової безпеки з нормативними (або граничними) значеннями індикаторів її рівня. Відповідно до цього методу, якщо весь набір показників знаходиться в межах границь, максимальний рівень фінансової безпеки підприємства може бути досягнутий. З одного боку, метод можна вважати правильним і розумним, з іншого боку, використання методу завжди залежить від визначення граничних значень, які змінюються відповідно до стану макросередовища.

Згідно ресурсно-функціонального критерію оцінка фінансової безпеки базується на оцінці використання фінансових ресурсів за спеціальними

критеріями (власні фінансові ресурси та позикові фінансові ресурси). Такий підхід є дуже поширеним, оскільки процес забезпечення фінансової безпеки зводиться до всебічної оцінки використання грошових ресурсів компанії.

Критерій «мінімум сукупного збитку» використовується для встановлення певного рівня фінансової гарантії для компанії, і відхилення від цього рівня може призвести до її банкрутства. Однак через брак даних бухгалтерського обліку та статистичних даних складно розрахувати стандарти, тому є певні труднощі. Такі показники можна розрахувати лише експертним шляхом, що обмежить їх точність.

Використання критерію «достатності оборотних коштів» у виробничій та збутовій діяльності дуже обмежені, оскільки вони не охоплюють усіх напрямків корпоративних фінансів та господарської діяльності, а також не охоплюють фінансову безпеку. Цей критерій використовується для швидкого визначення рівня фінансової безпеки.

На основі аналізу існуючих методів оцінки рівня фінансової безпеки підприємства рекомендується цей рівень оцінювання проводити по кожному функціональному компоненту фінансової безпеки, а потім експерти визначають загальні показники.

Графічно наведено етапи управління фінансовою безпекою підприємства.

Під механізмом управління фінансово-економічною безпекою можна розглядати сукупність станів та процесів, з яких складається управління щодо протидії небезпекам, загрозам та ризикам. В якості компонентів цього механізму слід розглядати принципи, методи, функції управління, систему управління та прийняття управлінських рішень.

Під методами управління розуміють цілеспрямовану організацію сукупності прийомів та способів діяльності персоналу, які використовуються для розв'язку оперативних та стратегічних завдань та досягнення цілей функціонування системи чи розвитку. Методи управління є елементами

системи прийняття рішень як системи знань, що відображають сутність прийняття рішень.

Рішення щодо формування механізму управління фінансовою безпекою підприємства має відповідати концепції безпеки, яка розкриває та уточнює сутність його дії. Така концепція формування та наступного функціонування механізму управління фінансовою безпекою підприємства базується на розумінні авторами сутності економічної (фінансової) безпеки підприємства як міри гармонізації його інтересів з інтересами суб'єктів зовнішнього середовища, які знаходяться у постійному взаємозв'язку.

Серед нових загроз фінансовій та економічній безпеці компанії експерти виділяють такі явища, як конкурентну розвідку, гринмейл, рейдерство, кардерство (кардеринг).

Конкурентна розвідка та конкурентна боротьба. Сьогодні в економіці України масштабний перерозподіл власності спричинив зростання попиту у фахівців з конкурентної боротьби. Ця галузь нова для України, але її представники працюють майже у всіх великих компаніях. Вони несуть відповідальність знати все про своїх конкурентів – від фінансового планування до хобі менеджерів. Вони також вживають заходів для захисту конкретних компаній від провокаційних та ворожих захоплень. Але не треба плутати конкурентну розвідку зі шпигунами, бо шпигуни працюють легально.

Гринмейл. Іноземний термін «гринмейл» (greenmail) є вже по суті економічним терміном. У сучасній науковій літературі воно трактується як корпоративний шантаж шляхом скуповування значного числа акцій певної компанії з пропозицією продати їх за умови, що інші компанії підписують угоду про невтручання.

Рейдерство. Мало уваги було приділено прогнозам майбутнього перерозподілу власності в Україні, і багато хто помилився. Так звані напади стають все частіше недружніми захопленнями.

Кольорова гамма стратегії однакова в столиці та провінції. За «білим» планом новий власник об'єднує контрольні інтереси в своїх руках. «Сірий» підхід стосується діяльності компанії «на межі банкрутства», чого достатньо, щоб знайти законодавство щодо володіння компанією-банкрутом. «Чорні» напади передбачають підроблені документи кримінальних злочинів, підроблені підписи, вимагання, погрози і навіть вбивства.

Кардерство. Велика кількість безготівкових платежів, здійснених за допомогою державних платіжних карток, безсумнівно, вигідна і навіть вигідна для людей і країни. Однак вони також мають недоліки. Йдеться головним чином про кардерство. Кардерство – це діяльність, пов'язана з підробкою документів.

Таким чином, фінансова безпека компанії – це складна концепція, яка характеризується її здатністю захищати свою діяльність від негативного впливу навколишнього середовища та здатністю ліквідувати загрози та адаптуватися до умов, що впливають негативно на діяльність у короткостроковій перспективі.

Процес управління фінансовою безпекою підприємства визначається як сукупність робіт із забезпечення максимально високого рівня платоспроможності підприємства і ліквідності його оборотних коштів, найбільш ефективної структури капіталу підприємства, підвищенню якості планування і здійснення фінансово-господарської діяльності підприємства в усіх напрямках стратегічного й оперативного планування і управління технологічним, інтелектуальним і кадровим потенціалом підприємства, його основними й оборотними активами з метою максимізації прибутку і підвищення рівня рентабельності бізнесу, а також росту курсової вартості цінних паперів підприємства.

У другому розділі роботи проаналізовано фінансово-економічні результати діяльності ТОВ «Прогрес» (ТОВ «Прогрес»).

Сферою діяльності ТОВ «Прогрес» є розробка, виготовлення, поставка, введення в експлуатацію, інженерний супровід систем автоматичного управління і регулювання технологічними процесами в енергетиці та промисловості.

Наведена організаційна структура управління ТОВ «Прогрес».

Наведена динаміка основних показників діяльності підприємства.

Як результат проведеного аналізу фінансових результатів діяльності ТОВ «Прогрес» можна стверджувати, що підприємство працює стабільно, є платоспроможним та стійким. Щороку підприємство завершує рік із прибутком.

В цілому, аналіз доходів, рентабельності та прибутку ТОВ «Прогрес» свідчить, що це прибуткове підприємство, яке стабільно працює та щороку збільшує обсяги своєї діяльності. Безумовно, підприємство стикається із певними складнощами через вплив загальноекономічної кризи в Україні, але успішно долає такі складнощі, про що свідчить стабільно прибуткова діяльність ТОВ «Прогрес».

Результати проведених досліджень дозволили визначити напрями забезпечення фінансової безпеки підприємства.

На основі проведених досліджень у третьому розділі роботи запропоновано напрями удосконалення оцінки та управління фінансовою безпекою підприємства.

До основних завдань забезпечення фінансової безпеки суб'єктів господарювання належать оцінка рівня фінансової безпеки, встановлення і оцінка чинників, які впливають на неї, та на основі цього розробка системи заходів, що дозволять нівелювати дію загроз, небезпек та посилення дії їх позитивного характеру.

Враховуючи проведений аналіз методів оцінки фінансової безпеки підприємства, можемо зазначити, що оцінювання фінансової безпеки підприємства є складним комплексним процесом, який передбачає наявність

взаємопов'язаних і взаємодоповнюючих елементів, які можна об'єднати в три блоки, що наведено графічно.

Також у даному розділі роботи запропоновано методичний підхід до оцінки рівня фінансової безпеки підприємства, який ґрунтується на розрахунку інтегральних показників, що характеризують нормативний, граничний і фактичний рівень фінансової безпеки.

За допомогою отриманих значень інтегральних показників можливо охарактеризувати рівень фінансової безпеки підприємства.

Запропонований підхід апробовано на даних ТОВ «Прогрес».

Для оцінки фінансової безпеки підприємства використано показники, які можливо розрахувати на основі даних відкритої бухгалтерської звітності: форми 1 «Баланс» та форми 2 «Звіт про фінансові результати».

проведене дослідження свідчить про те, що значення фактичного інтегрального показника рівня фінансової безпеки підприємства знаходиться у межах нормативного та граничного, що дозволяє охарактеризувати стан фінансової безпеки підприємства, як стабільний.

Проведене дослідження дозволяє зробити наступні висновки:

– на сьогоднішній день фінансова безпека на сьогоднішній день є однією з найбільш актуальних і значущих, проте наукові підходи та методичне забезпечення щодо оцінювання рівня фінансової безпеки підприємств потребують подальшого дослідження і вдосконалення;

– напрямки вдосконалення оцінки фінансової безпеки підприємств є індивідуальними – їх необхідно вести шляхом відбору необхідних для конкретного суб'єкта фінансових коефіцієнтів та побудови інтегрального зведеного показника, який може бути покладено в основу подальшого оцінювання рівня фінансової безпеки підприємства;

– для об'єктивного оцінювання фінансової безпеки підприємств пропонується вимірювати відносно нормального та критичного значення інтегрального показника та аналізувати його зміни у динаміці;

– практичне застосування оцінки фінансової безпеки підприємств дозволить отримувати об'єктивну інформацію щодо фінансового стану підприємства та визначати конкретні напрямки підвищення рівня їх фінансової безпеки.

Основні результати досліджень опубліковано у роботах [77, 78], копії яких наведено у додатку А.

ПЕРЕЛІК ДЖЕРЕЛ ПОСИЛАННЯ

1. Абакуменко О. І., Базілінська О. Я., Бурденко І. М., Гавриленко Н. І., Горшунова І. В. Концептуальні засади формування фінансово-економічної безпеки: колект. монографія; ред.: С. М. Шкарлет; Черніг. нац. технол. ун-т. Ніжин: Лук'яненко В. В.: Орхідея, 2015. 440 с.

2. Глущенко В. В., Носова О. В., Маковоз О. С., Ткаченко С. О., Жукова Л. М. Розвиток фінансового потенціалу суб'єктів господарювання як основа досягнення фінансово-економічної безпеки: колект. Монографія; ред.: В. В. Глущенко; Харків. нац. ун-т ім. В.Н. Каразіна. Харків : ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2013. 383 с.

3. Гросул В. А., Антонова О. В. Оцінка фінансової безпеки підприємств роздрібної торгівлі: монографія; Харків. держ. ун-т харчування та торгівлі. Харків: Вид-во Іванченка І.С., 2015. 248 с.

4. Єгоров Б. В., Немченко В. В., Аверіхіна Т. В., Агінська І. О., Антонюк О. П. Управління фінансово-економічною безпекою підприємств харчової промисловості України: аналіз і синтез методів : монографія /; ред.: В. В. Немченко; Одес. нац. акад. харч. технологій. Одеса: Фенікс, 2013. 446 с.

5. Костирко Р. О., Темнікова Н. В. Аналіз і діагностика фінансової спроможності підприємств в управлінні фінансовою безпекою держави: монографія; Східноукр. нац. ун-т ім. В. Даля. Луганськ : Ноулідж, 2013. 191 с.

6. Костирко Л. А. Діагностика потенціалу фінансово-економічної стійкості підприємства: монографія. [2-ге вид., перероб. і доп. Харків: Фактор, 2008. 336 с.

7. Лахтіонова Л. А. Аналіз фінансової стійкості суб'єктів підприємницької діяльності: монографія. Київ: Знання України, 2013. 1091 с.

8. Нусінов В. Я., Астаф'єва К. О., Нусінова О. В. Оцінка рівня економічної безпеки підприємства на всіх етапах розвитку: монографія / ДВНЗ «Криворіз. нац. ун-т». Кривий Ріг: Чернявський Д.О., 2015. 185 с.
9. Подольчак Н. Ю., Карковська В. Я. Організація та управління системою фінансово-економічної безпеки: навч. посіб.; Нац. ун-т «Львів. політехніка». Львів: Вид-во Львів. політехніки, 2014. 267 с.
10. Теоретико-методичні та прикладні засади забезпечення фінансово-економічної безпеки : монографія / ред.: А. В. Череп; ДВНЗ «Запоріж. нац. ун-т». Запоріжжя: ЗНУ, 2013. 311 с.
11. Економіка підприємства / За ред. С. Ф. Покропівного. вид. 2-ге перероб. та доп. Київ: КНЕУ. 2000. 528 с.
12. Горячева К. С. Оцінка рівня фінансової безпеки підприємства. *Національна академія управління*. Суми, 2004. № 10. С. 288-295.
13. Реверчук Н. Й. Управління економічною безпекою підприємницьких структур. Львів: ЛБІ НБУ, 2004. 195 с.
14. Мунтіян В. І. Економічна безпека України. Київ: КВІЦ, 1999. 464 с.
15. Кириченко О., Кім Ю. Вплив інфляційних процесів на фінансову безпеку підприємства. *Економіка та держава*. 2009. № 1. С. 13-16.
16. Сааджан В. А., Павлышин Е. А., Ульяновский А. И. К проблеме финансовой безопасности предприятий в условиях кризиса. *Економіка: реалії часу. Науковий журнал*. 2012. № 2 (3). С. 53-58.
17. Ілляшенк С. М. Складові економічної безпеки підприємства і підходи до їх оцінки. *Актуальні проблеми економіки*. 2003. № 3. С. 12-19.
18. Біломістна І. І., Ковальчук А. В. Оцінка стану фінансової безпеки на основі економіко-математичного моделювання. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2014. № 4 С. 28-32.
19. Рета М. В., Іванова А. О. Методичні підходи до оцінки рівня фінансової безпеки підприємства. *Вісник НТУ «ХПІ». Серія: Технічний прогрес і ефективність виробництва*. Харків : НТУ «ХПІ». 2013. № 21 (994). С. 29-37.

20. Горячева К. С. Фінансова безпека підприємства, сутність та місце в системі економічної безпеки. *Економіст*. 2003. № 8. С. 65-67.
21. Бланк И. А. Управление финансовой безопасностью предприятия. Киев: Эльга, Ника-Центр, 2004. 784 с.
22. Кузенко Т. Б. Управление финансовой безопасностью на предприятии. *Бизнесинформ*. 2007. № 12 (1). С. 27-29.
23. Кириченко О. А., Кудря І. В. Вдосконалення управління фінансовою безпекою підприємств в умовах кризи. *Інвестиції: практика та досвід*. 2009. № 10. С. 22-26.
24. Судакова О. І. Стратегічне управління фінансовою безпекою підприємства. *Економічний простір*. 2008. № 9. С. 140-148.
25. Фінансова безпека підприємств і банківських установ : монографія / за заг. редакцією д-ра економ. наук, проф. А. О. Єпіфанова. Суми: ДВНЗ «УАБС НБУ», 2009. 295 с.
26. Сословський В. Г., Яловенко Ю. С. Науково-методичні підходи до діагностування фінансової безпеки підприємства. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики : збірн. наук. праць*. 2012. № 2 (13). С. 15-18.
27. Папехин Р. С. Индикаторы финансовой безопасности предприятий. Волгоград: Волгоградское научное изд-во, 2007. 16 с.
28. Сенчагов В. К. Экономическая безопасность: Производство. Финансы. Банки. Москва: ЗАО «Финстатинформ», 1998. 622 с.
29. Основы экономической безопасности (Государство, регион, предприятие, личность): учебно-методическое пособие / В. И. Видягин, В. И. Дуженков, Е. А. Олейников [и др.] ; под ред. Е. А. Олейникова. Москва: ЗАО Бизнес-школа «Интел-Синтез», 1997. 288 с.
30. Портнова Г. О., Антоненко В. М. Фінансова безпека підприємств: сучасні погляди щодо сутності та оцінки. *Збірник наукових праць*

Національного університету державної податкової служби України. 2012. № 1. С. 345-355.

31. Мельник Л. Г. Фундаментальные основы развития. Сумы: ИТД «Университетская книга», 2003. 288 с.

32. Минаев Г. А. Культура безопасности организации. Москва: Институт проблем безопасности, 2005. 576 с.

33. Сурмин Р. П. Теория систем и системный анализ: учеб. Пособие. Київ: МАУП, 2003. 368 с.

34. Мойсеєнко І. П., Шолок О. В. Механізм управління економічною безпекою підприємства. *Науковий вісник національного лісотехнічного університету України: збірник науково-технічних праць*. Львів: РВВ НЛТУ України. 2011. Вип. 21.2. С.141-146.

35. Мойсеєнко І. П. Управління інтелектуальним потенціалом: монографія. Львів, Аверс, 2007. 304 с.

36. Мойсеєнко І. П. Напрямки моніторингу фінансово-господарського стану підприємства. *Економіка АПК. Вісник Львівського державного аграрного університету*. Львів, 2003. № 10 (2). С.330-339.

37. Колпаков В. М. Теория и практика принятия управленческих решений: учебное пособие 2-е изд. перераб и доп. Київ: МАУП, 2004. 504 с.

38. Богданов А. А. Тектологія. Всеобщая организационная наука: В 2-х кн. Москва, Экономика. 1989. 457 с.

39. Нижник В. М., Васильківський Д. М., Подра Л. О., Чухрій М. В., Нижник І. В. Підвищення конкурентного потенціалу та економічної безпеки промислових підприємств за умов розвитку глобалізаційних процесів: монографія; ред.: В. М. Нижник. Хмельницький: ХНУ, 2013. 525 с.

40. Кочевой М. М. Організаційно-економічні засади безпечного економічного розвитку промислових підприємств: монографія. Одес. нац. ун-т ім. І.І. Мечникова. Одеса: ОНУ, 2013. 205 с.

41. Горбан І. М. Системне управління економічною безпекою торговельного підприємства: монографія; Львів. держ. ун-т внутр. справ. Львів: Ліга-Прес, 2013. 231 с.

42. Живко З. Б. Методологія управління економічною безпекою підприємства: монографія. Львів: Ліга-Прес, 2013. 471 с.

43. Степасюк Л. М., Суліма Н. М., Величко О. В. Економіка і фінанси підприємства: навч. посіб. для студ. ВНЗ; ред.: В. К. Збарський, В. І. Мацибора; Нац. ун-т біоресурсів і природокористування України. Київ: КОМПРИНТ, 2013. 335 с.

44. Економіка підприємства: магістерський курс: підручник. Ч. 2 / М. В. Загірняк, П. Г. Перерва, О. І. Маслак, І. М. Труніна, Л. Д. Воробйова, Л. А. Квятковська, Д. Л. Пирогов, О. П. Косенко, М. В. Маслак, Д. Б. Лозовик, І. В. Коробкова. Кременчук, 2015. 756 с.

45. Сарай Н. І. Економічна діагностика: навч. посіб.; Терноп. нац. екон. ун-т. Тернопіль: Крок, 2015. 165 с.

46. Кирильчук С. П., Цьохла С. Ю., Т Амельченко. В., Агалаков Н. М., Андріанова В. В. Економіка підприємства: навч. посіб. для студ. ВНЗ; ред.: С. П. Кирильчук; ДВНЗ «Київ. нац. екон. ун-т ім. В. Гетьмана», Крим. екон. ін-т. Сімф., 2013. 442 с.

47. Писаренко Б. А., Проценко Н. Б. Економічна діагностика: навч. посіб. для студ. ВНЗ; Житомир. держ. технол. ун-т. 2-е вид., переробл. і доповн. Житомир, 2013. 355 с.

48. Пилипенко І. І., Бондарук Т. Г., Момотюк Л. Є., Ігнатова І. С. Фінанси: навч. посіб. /; Нац. акад. статистики, обліку та аудиту. Київ: Інформ.-аналіт. агентство, 2013. 467 с.

49. Крутова А. С., Близнюк О. М., Лачкова Л. І., Левченко В. П., Оспіщев В. І. Фінанси: навч. посіб. Харків: Лідер, 2013. 559 с.

50. Зборовська О. М., Дубінський С. В., Новікова К. І., Волошко Н. О., Курінна І. Г., Климович Н. І. Економіка підприємства: навч. посіб.; Дніпропетр. ун-т ім. А. Нобеля. Д., 2014. 227 с.

51. Сусіденко О. В. Сучасні підходи до оцінки фінансової безпеки підприємства. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2014. Том. 2. № 4 (216). С.75-79.

52. Підхомний О. М., Яструбецька Л. С. Індикатори оцінки рівня фінансової безпеки суб'єктів господарювання. *Економічні науки. Серія «Облік і фінанси»*. Луцький державний технічний університет. Луцьк, 2007. Випуск 4 (16). Ч. 2. С. 73-76.

53. Ильяшенко С. Н. Оценка составляющих экономической безопасности предприятия. *Наукові праці ДонНТУ*. 2002. № 48. С. 16-22.

54. Кракос Ю. Б., Разгон Р. О. Управління фінансовою безпекою підприємств. *Економіка та управління підприємствами машинобудівної галузі: проблеми теорії та практики*. 2008. № 1(1). С. 86-97.

55. Ковалев Д., Сухорукова Т. Економічна безпека підприємства. *Економіка України*. 1998. № 10. С. 48-52.

56. Папехин Р.С. Факторы финансовой устойчивости и безопасности предприятия: автореф. дис. На соискание науч.степени канд. экон. наук: 08.00.10 «Финансы, денежное обращение и кредит». Волгоград: Волгоградское научное издательство, 2007. 21 с.

57. Ареф'єва О. В. Економічні основи формування фінансової складової економічної безпеки. *Актуальні проблеми економіки*. 2009. № 1. С. 98-103.

58. Матвійчук Л. О. Методика визначення рівня фінансової безпеки машинобудівних підприємств. *Актуальні проблеми економіки*. 2011. № 5(119). С. 109-114.

59. Губський Б. В. Економічна безпека України: методологія виміру, стан і стратегія забезпечення. Київ: Укрархбудінформ, 2001. 122 с.

60. Сватюк О. Р., Левків Г. Я., Чапран О. М. Управлінський підхід щодо методики розрахунку показників оцінки економічної безпеки підприємства. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2011. № 1. С. 213-220.

61. Евдокимов Ф. И. Факторы и методы оценки экономической безопасности предприятия. URL: <http://masters.donntu.edu.ua/2008/fem/mikhailov/lib/3.htm>]

62. Бланк І. А. Фінансовий менеджмент: навч. курс. Київ: Ніка-центр, Ельга, 2001. 528 с.

63. Портнова Г. О., Антоненко В. М. Фінансова безпека підприємств: сучасні погляди щодо сутності та оцінки. *Збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України*. 2012. № 1. С. 345-355.

64. Рета М. В., Іванова А. О. Методичні підходи до оцінки рівня фінансової безпеки підприємства. *Вісник НТУ «ХП»*. 2013. № 21 (994). С. 29-37.

65. Гнилицька Л. В. Використання концептуальних основ збалансованої системи економічних показників для оцінки стану та рівня економічної безпеки суб'єктів господарської діяльності. *Фінанси, облік і аудит*. 2011. № 18. С. 263-271.

66. Кавун С. В., Пилипенко А. А., Ріпка Д. О. Економічна та інформаційна безпека підприємств у системі консолідованої інформації: навч. посіб. Харк. нац. екон. ун-т. Харків: ХНЕУ, 2013. 362 с.

67. Козаченко Г. В., Рамазанов С. К., Ляшенко О. М., Погорелов Ю. С., Пшик Б. І. Система економічної безпеки: держава, регіон, підприємство: монографія: у 3 т. Т. 3. Луганськ: Промдрук, 2014. 336 с.

68. Фоміченко І. П., Баркова С. О. Формування системи управління економічної безпеки на підприємствах України. *Економіка та управління*

підприємствами машинобудівної галузі: проблеми теорії та практики. 2013. № 3. С. 57-66.

69. Кавун С. В. Економічна безпека підприємства: інформаційний аспект: монографія. Харків: Щедра садиба плюс, 2014. 311 с.

70. Дерев'янку Д. В. Економічна стійкість підприємств: інтегральні підходи до оцінювання. Зб. наукових праць: Економіка. Уманський національний ун-т садівництва. 2010. Випуск 72. Частина 2. С. 68-80.

71. Євдокимов В. В., Олійник О. В., Грицишен Д. О., Грищенко О. О. Концепція управління економічною безпекою суб'єктів господарювання в контексті теорії сталого розвитку: монографія; Житомир. держ. технол. ун-т. Житомир, 2013. 251 с.

72. Мойсеєнко І. П. Сталий економічний розвиток на основі стратегії економічної безпеки. *Екон. вісн. ун-ту : зб. наук. пр.* 2013. Вип. 21/1. С. 172-176.

73. Бабіна Н. О. Інноваційні технології управління економічною безпекою підприємства в умовах посткризового розвитку. *Проблеми науки.* 2013. № 11. С. 41-46.

74. Полозова Т. В., Близнюк Д. С. Теоретичні аспекти формування системи економічної безпеки підприємства. *Международная научно-практическая конференция «Математическое моделирование процессов в экономике и управлении проектами и программами (ММП-2016)»*, Коблево, 13-16 сентября 2016 г. Труды – Харьков: ХНУРЭ, 2016. С. 143-144.

75. Полозова Т. В., Кисліченко А. П. Теоретичні основи забезпечення фінансово-економічної безпеки підприємства. *Международная научно-практическая конференция «Математическое моделирование процессов в экономике и управлении проектами и программами (ММП-2016)»*, Коблево, 13-16 сентября 2016 г. Труды – Харьков: ХНУРЭ, 2016. С. 148-149.

76. Костін Ю. Д., Мінкович О. В. Використання економіко-математичних моделей для прийняття стратегічних управлінських рішень на

прикладі енергетичних підприємств. *Вісник економічної науки України*. 2014. № 1. С. 56-59.

77. Полозова Т. В., Тимофєєнко В. С. Поняття та структура фінансової безпеки підприємства. *Перспективи розвитку економічної системи з урахуванням сучасних євроінтеграційних процесів: збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції* (м. Київ, 9 листопада 2019 р.). Київ: ГО «Київський економічний науковий центр», 2019. С. 69-71.

78. Тимофєєнко В.С. Методичні підходи оцінки фінансової безпеки підприємства. *Збірник наукових праць здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти кафедри економічної кібернетики та управління економічною безпекою* / за ред. Т. В. Полозової та ін. Харків: Харківський національний університет радіоелектроніки, 2019. С. 123-127.